

Usporedba komunikacijskih vještina djece rane i predškolske dobi

Gradinščak, Magdalena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:248471>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)



**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Magdalena Gradinščak

**USPOREDBA KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA
DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

Zagreb, lipanj 2021.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Magdalena Gradinščak

**USPOREDBA KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA
DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

Mentor:

mr. sc. Ana Valjak Čunko

Zagreb, lipanj 2021.

Želim izraziti veliku zahvalnost svojoj mentorici, profesorici Ani Valjak Čunko na ukazanom povjerenju te velikom trudu i strpljenju da ovaj rad u konačnici bude uspješan!

Hvala mojim prijateljima na podršci. Dane našeg studiranja učinili ste posebnima, a sve uspomene ostat će trajno upisane u najljepšim sjećanjima.

Posebnu i najveću zahvalnost dugujem svojim roditeljima i bratu koji su me na ovaj put postavili. Hvala na strpljenju, povjerenju, podršci i ljubavi koji ste mi pružili kako bi moji ciljevi bili ostvareni. Hvala što se tu kada je najpotrebnije!

Sadržaj

1. UVOD	1
2. KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE	4
2.1. AKTIVNO SLUŠANJE	7
2.2. ORALNA KOMUNIKACIJA	10
2.3. GOVOR TIJELA	13
2.4. KOMUNIKACIJA PUTEM CRTEŽA	15
3. RAZVOJ KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA KOD DJECE	18
3.1. KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE DJECE RANE DOBI	20
3.2. KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	22
3.3. KOMUNIKACIJA DJEVOJČICA I DJEČAKA	24
4. KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE ODGOJITELJA	26
5. EMPIRIJSKI DIO RADA	28
5.1. CILJ ISTRAŽIVANJA	28
5.2. METODE ISTRAŽIVANJA	28
5.3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	30
6. ZAKLJUČAK	40
LITERATURA	42
PRILOZI	46

SAŽETAK

Komunikacija predstavlja važno sredstvo kojim stvarano poznanstva, učimo, izražavamo misli i osjećaje. Kvalitetna komunikacija predstavlja temelj za dobre međuljudske odnose i suradnju. Čovjek uči dok je živ. Već pri rođenju pokazujemo prve znakove komunikacije. Dijete u početku komunikaciju razvija uz roditelje. Kasnije se ta komunikacija razvoja u interakciji sa okruženjem. Tijekom života kroz edukacije u odgojno obrazovnim ustanovama razvijaju se mnoge komunikacijske vještine. Djeca komuniciraju na specifičan način. Prilagođavaju se situacijama koje su oko njih i razvijaju svoje komunikacijske vještine. Osim što se razlikuje od komunikacije odraslih, komunikacija djece se razlikuje i s obzirom na dobni uzrast te karakteristike koje su specifične za svako dijete.

Teorijski dio rada obuhvaća komunikacijske vještine, njihove oblike te razvoj komunikacijskih vještina kod djece rane i djece predškolske dobi. Također u radu je riječ i o komunikacijskim kompetencijama odgojitelja koje su izuzetno važne.

Empirijski dio rada sadrži istraživanje o kompetencijama, stavovima odgojitelja vezanim uz komunikacijske vještine djece, ali i njih samih, te razvoj komunikacijskih vještina djece. Za potrebe istraživanja kreiran je anketni upitnik isključivo u svrhu istraživanja na uzorku od 72 ispitanika. Cilj ovog istraživanja jest usporediti komunikacijske vještine djece rane i predškolske dobi, odnosno utvrditi postoje li razlike te koje su najveće razlike.

Ključne riječi: komunikacijske vještine, komunikacijske kompetencije, odgojitelj, komunikacija djece

SUMMARY

Communication is an important means by which we create acquaintances, learn, express thoughts and feelings. Quality communication is the foundation for good interpersonal relationships and cooperation. A man learns while he is alive. We show the first signs of communication at birth. The child initially develops communication with the parents. Later, this communication develops in interaction with the environment. During life, many communication skills are developed through education in educational institutions. Children communicate in a specific way. They adapt to the situations around them and develop their communication skills. In addition to differing from adult communication, children's communication also differs in terms of age and characteristics that are specific to each child.

The theoretical part of the paper includes communication skills, their forms and the development of communication skills in early and preschool children. The paper also deals with the communication competencies of educators, which are extremely important.

The empirical part of the paper contains research on competencies, attitudes of educators related to children's communication skills, but also themselves, and the development of children's communication skills. For the needs of the research, a survey questionnaire was created exclusively for the purpose of research on a sample of 72 respondents. The aim of this research is to compare the communication skills of children of early and preschool age, ie to determine whether there are differences and what are the biggest differences.

Keywords: communication skills, communication competencies, educator, children's communication

1. UVOD

Ljudska komunikacija odnosi se na socijalnu interakciju, razmjenjivanje informacija kako bi razvili socijalnu povezanost (Brajša, 1994). Komunikacijom uspostavljamo odnose, razumijemo druge, shvaćamo situacije i okolnosti ali i rješavamo probleme. Kako bi se povezali sa zajednicom u kojoj živimo, komunikacijske vještine jedne su od ključnih kompetencija važne za razvitak čovjeka i njegovu prilagodbu. Komunikacija može biti sredstvo uz pomoću kojeg izražavamo svoje misli i osjećaje, upoznajemo druge, sklapamo prijateljstva i poslove, te učimo. Dobra komunikacija predstavlja temelj uspješnih međuljudskih odnosa. Komunikacija sama po sebi nije jednostavna. Potrebno je razvijati mnoge komunikacijske vještine kako bi u konačnici u komunikaciji bili uspješni.

Komunikacija općenito predstavlja prijenos informacija, ideja, misli, podataka od jedne osobe prema drugoj. Komunikacija je razmjena, a ne jednosmjernan proces. Zato je potrebno uključiti sve strane kako bi se željeni sadržaj uspješno prenio (Valjak Čunko, 2017). Komunikacija je vještina koja nam pomaže da bismo shvatili sami sebe, poboljšali percepciju kako nas drugi vide, objašnjavali međuljudske odnose (Valjak Čunko, 2017). Uči nas o kvalitetnijem životu, pomaže nam u ostvarivanju ciljeva, doprinosi društvu i pomaže da shvatimo različitosti. Od samih početka čovjek se razvija, stječe nova znanja i vještine koja su mu potrebna za život. Vještine komunikacije tu se ističu kao najvažnije, a kako bi njima uspješno ovladao potrebno ih je učiti. Ukoliko uspješno ne ovlada komunikacijskim vještinama teško će postići željeni uspjeh.

Komunikaciju možemo podijeliti na verbalnu i neverbalnu. Verbalna komunikacija je komunikacija u kojoj se komunicira riječima (Zrilić, 2010). Verbalna aktivnost jest svjesna aktivnost. Njezina funkcija je informirati o zbivanjima i predmetima iz okoline, o emocijama i stavovima, te se njome iznose ideje (Bratanić, 1993). Neverbalna komunikacija jest komunikacija porukama koje nisu izražene riječima nego drugim sredstvima (Rijavec, Miljković, 2002). Često nismo svjesni neverbalnih znakova. Poznavanjem istih možemo si pomoći da bolje razumijemo ljude i smanjimo nesporazume u komunikaciji te poboljšamo svoje neverbalno izražavanje kako bi nas drugi bolje razumjeli. Na taj način izbjegavamo

one znakove koji ostavljaju loš utisak i otežavaju komunikaciju (Rijavec, Miljković, 2002). Izuzev verbalne komunikacije, neverbalna komunikacija ima veću vrijednost. Za razliku od verbalne koju možemo kontrolirati, neverbalna nastupa nesvjesno (Valjak Čunko, 2017). Neverbalnim porukama otkriva se ono što verbalno možda nije izrečeno. Osim toga, djeca započinju svoju komunikaciju sa neverbalnom komunikacijom i na samim počecima više se oslanjaju na nju. Verbalna i neverbalna komunikacija međusobno se isprepliću. Kako bi komunikacija bila uspješna potrebno je razvijati komunikacijske vještine. Osim čitanja, pisanja i govorenja, aktivnim slušanjem i promatranjem neverbalnih znakova možemo iščitati puno više od onoga što nam je dano.

Komunikacijske vještine razvijaju se već od najranije dobi. Kako bi dijete jednoga dana moglo izgraditi zadovoljavajuće odnose u interakciji s okolinom potrebno je do samih početaka staviti naglasak na važnost razvoja komunikacijskih vještina. Da bi interakcija bila uspješna dijete uči i usvaja razne socijalne vještine prvo iz obiteljskog okruženja. Djeca promatraju druge, ponavljaju što čine njihovi roditelji i tako stvaraju temelje za uspješan komunikacijski razvoj. Kvaliteta njihova razvoja ponajprije ovisi o njihovom okruženju. Uspješan razvoj može se postići svakodnevnim izlaganjem djeteta jeziku, te raznim poticajima i aktivnostima. Osim obitelji koja je prva u razvoju djetetovih vještina važnu ulogu imaju odgojitelji. Odgojitelji su ti koji pomažu roditeljima kako bi djetetov razvoj bio kvalitetan i uspješan. Komunikacija pomaže djetetu da razvije govor i nauči se njima koristiti, a zadaća odgojitelja je da mu osigura poticaje kojima će se to ostvariti (Velički, Katarinčić, 2011).

Djeca su sama po sebi znatizeljna, volje istraživati. Odgojitelji i roditelji moraju biti spremni na podršku i iskrenost u toj komunikaciji. Odgojitelji kao profesionalci moraju uspješno vladati komunikacijskim vještinama. Moraju poznavati specifičnost razvoj djece kako bi uspješno te vještine razvijali kod njih. Osim formalnog obrazovanja u tome ključnu ulogu ima iskustvo.

Djeca kao i odrasli komuniciraju verbalni i neverbalno. Na samim počecima njihove komunikacijske vještine zasnivaju se na neverbalnoj komunikaciji. Kako djeca rastu i razvijaju samim time se usvajaju nove vještine i znanja. Tako se postepeno razvijaju vještine verbalne komunikacije. Djeca starije dobi već imaju

savlada rječnik, uspješno komuniciraju i aktivno slušaju s toga je kod njih važno pratiti neverbalne znakove koji mogu upućivati na neusklađenost verbalnog i neverbalnog. Odgojitelj je dakle profesionalac koji mora uspješno prepoznati određene specifičnosti. Da bi se bolje razumjela neverbalna komunikacija potrebno je promatrati djecu, ali i ostale sugovornike općenito. Osim promatranja neverbalnih znakova važno je kod djece razvijati vještine aktivnog slušanja. Važno je da se usredotoče na sugovornika, nauče ne upadati u riječ te pokazati interes za ono o čemu je riječ. Odrasli trebaju djeci dati na znanje da ljudima s kojima razgovaraju posvećuju punu pozornost te da isto očekuju od svakog s kime komuniciraju (Šego, 2009).

S različitim uzrastima različite su i komunikacijske vještine djece. Usporedbom komunikacijske vještine djece možemo otkriti nove mogućnosti za razvoj istih. Odgojitelj ima važnu ulogu u prepoznavanju specifičnih razlika djece rane i predškolske dobi. Poznavanjem razlika komunikacijskih vještina djece možemo se usredotočiti na poboljšanje čime doprinosimo pravilnom razvoju kako bi se djeca uspješno od malih nogu povezala s okolinom i izbjegli moguće prepreke za kvalitetan osobni rast i razvoj. Djeci se mora omogućiti stjecanje različitih iskustava. Važan je individualni rad s djecom, ali i u malim skupinama, te neprestano stvarati prigode za komunikaciju poštujući dječje želje i slijedeći njihovo vodstvo (Šego, 2009).

2. KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE

Uspješna komunikacija pomaže nam kako bismo bolje razumjeli ljude i situacije. Ljudska komunikacija odnosi se na socijalnu interakciju, razmjenjivanje informacija kako bi razvili socijalnu povezanost (Brajša, 1994). Komunikacija se odnosi na prijenos informacija, misli, ideja i osjećaja jedne osobe ka drugoj. Temeljni proces komunikacije je stvaranje odnosa, stvaranje raznovrsnih socijalnih interakcija (Pletenac, 2013). Komunikacijskim vještinama smatraju se sposobnosti koje koristimo tijekom davanja i primanja raznih informacija. Uključuju slušanje, govor, promatranje i suosjećanje (Bakić-Tomić, 2012). Dobra komunikacija stvara temelj za dobre međuljudske odnose isto kao što kvalitetni odnosi utječu na kvalitetnu komunikaciju. Uspješna komunikacija ovisi o sugovornikovom prethodnom iskustvu i znanju što implicira da svatko tko se upušta u komunikaciju treba biti spreman na otvorenost i učenje jer je komunikacija promjenjiv proces koji je prvenstveno potreba svih ljudi u okviru ostvarivanja u društvu općenito (Bakić-Tomić, 2012).



Slika 1. Komunikacija

Izvor:

https://cdn.shrm.org/image/upload/c_crop%2Ch_1000%2Cw_1778%2Cx_391%2Cy_0/c_fit%2Cf_auto%2Cq_auto%2Cw_767/v1/Magazine/onleadership_art_forweb_zxv7ya?databtoa=eyIxNng5Ijp7IngiOjM5MSwieSI6MCwieDIiOjIxNjksInkyIjoxMDAwLlCJ3IjoxNzc4LlCJoljoxMDAwfX0%3D (17.6.2021)

Proces komunikacije započinje kada pošiljalatelj odabere simbole, riječi ili slike kako bi prikazale poruku koja je usmjerena primatelju (Valjak Čunko, 2017). Pošiljalatelj mora imati ideju, informaciju koju želi prenijeti. Informacija se prijenos u određenom obliku, bilo to pismeno ili usmeno, a kako bi se ona prenijela potrebno je njezino kodiranje. Kodiranjem se željena ideja prevodi u poruku koju želimo poslati (Valjak Čunko, 2017). Nakon kodiranja informacija se komunikacijskim kanalima prenosi do primatelja koji prima poruku, dekodira ju, odnosno razumije u kontekstu u kojem je poslana. Dekodiranjem se prevodi prenesena poruka i nastoji se shvatiti njezino značenje. Ukoliko je primatelj razumio sadržaj na onaj način i u onom kontekstu u kojem ju je pošiljalatelj poslao možemo reći kako je to uspješna komunikacija. Važna je također i povrata veza jer je ona dokaz kako je primatelj razumio dobivenu poruku (Valjak Čunko, 2017).

Prema vrstama komunikaciju možemo podijeliti na:

- verbalnu komunikaciju,
- neverbalnu komunikaciju,
- intrapersonalnu komunikaciju (odvija se u našim glavama),
- interpersonalnu (odvija se između ljudi),
- komunikacija unutar manje grupe,
- komunikacija unutra tima,
- jedan naspram grupa (npr. motivacijski govornici),
- masovna komunikacija (elektronička ili pisana komunikacija namijenjena masama) (Valjak Čunko 2017).

Različiti su oblici komunikacije. Komunikacijske oblike možemo gledati kao:

- oralnu komunikaciju,
- pisanu komunikaciju,
- tjelesnu komunikaciju,
- aktivno slušanje,

-multimodalnu komunikaciju (Valjak Čunko, 2017).

Kao temelj verbalne komunikacije naglasak možemo staviti na govorenje i slušanje. Verbalna komunikacija može biti u obliku razgovora, diskusije, javnog izlaganja, izvješćivanja (Fox, 2006). Neverbalna komunikacija jest komunikacija porukama koje nisu izražene riječima nego drugim sredstvima (Rijavec, Miljković, 2002). Neverbalnih znakova često nismo svjesni, a učenjem i poznavanjem istih lakše ćemo razumjeti druge i poruke koje nam šalju na ovaj način. Tako možemo izbjeći one znakove koji ostavljaju loš dojam i otežavaju komunikaciju (Rijavec, Miljković, 2002). Neverbalnim znakovima naglašavamo i upotpunjujemo rečeno. Neverbalnu komunikaciju sačinjava tjelesno ponašanje, mimika lica, očni kontakt, govorno ponašanje (brzina i ritam govora, jačina i boja glasa, artikulacija), gestikulacija, dodirivanje, odijevanje i drugo (Brajša, Vučetić, 1990). Verbalna i neverbalna komunikacija međusobno se isprepliću. Nemoguće je isključiti neverbalnu komunikaciju s toga nastojimo razumjeti znakove, a ne kontrolirati ih. Često kada pokušavamo uspostaviti komunikaciju s drugima, nailazimo na nerazumijevanje, pa čak i konflikte. Te prepreke u komunikaciji potrebno je znati uspješno prevladati.

Komunikacijske vještine kao što su neverbalna komunikacija, aktivno slušanje, oralna komunikacija, te kod djece posebno istaknuta multimodalna komunikacija, putem crteža, ali i mnoge druge temelj su za razvoj uspješne komunikacije. Neverbalna komunikacija, u odnosu na verbalnu, obavlja mnoge funkcije. Osim što može mijenjati ili potvrđivati značenje izgovorenog sadržaja, može također osporavati izgovorene riječi ili čak zavarati druge (Knapp, Hall, 2010). Govor tijela ima posebno važno značenje. Važno je znati da naše tijelo progovori kada mi to i ne želimo (Brajša, Vučetić, 1990). Komunikacijska vještina slušanja kao aspekt komunikacije, jedan od važnijih aspekata. Slušanjem razumijemo poruku koja nam se prenosi ali također nastojimo razumjeti osjećaje osobe koja poruku prenosi. Aktivno je slušanje važno za verbalnu, ali i neverbalnu komunikaciju (Miljković, Rijavec, 1997). Prema mišljenju mnogih, slušanje je najvažniji i najzastupljeniji oblik verbalne komunikacije. Obuhvaća 40% komunikacije, ali je ujedno i najzanemareniji (Peter, 2004). Govor predstavlja jednosmjernan proces u kojem je prisutni davanje, dok razgovor predstavlja dvosmjernan proces u kojem se poruke šalju i primaju (Bašić i sur., 1994). Također još jedna od vještina može biti

komunikacija crtežem. Kroz crtež izražavamo svoje misli i osjećaje. Djeca su sklonija ovakvom načinu komunikacije jer uz igru i crtanje je najbliže njima. Proučavanjem dječjih crteža možemo iščitati ono što oralnom komunikacijom nisu željeli ili mogli prenijeti. Važno je obratiti pozornost na detalje i motive crteža. Uspostaviti kvalitetnu komunikaciju s djecom nije jednostavan posao. Moramo se najprije služiti jezikom koji je njima razumljiv i jasan. Sve što je izgovoreno mora biti potpuno i smisleno. Svoju cjelokupnu pedagošku aktivnost odgojitelji ostvaruju putem govorne aktivnosti (Babić, 1989). Potrebno je stalno učenje i razvijanje komunikacijskih vještina kako bismo bili dobri govornici, a također i dobri govorni uzori. Odgojitelji trebaju biti uzoran model pomoću kojeg djeca kvalitetno razvijaju svoje komunikacijske vještine. Jedino takvim načinom mogu se pravilno socijalizirati te uspješno razviti na svim željenim razinama.

2.1. AKTIVNO SLUŠANJE

Slušanje jedna je od najvažnijih komunikacijskih komponenti. Slušati znači skupiti informacije o onome koji govori, bilo da to činimo sami, da to čine oni kojima je taj posao delegiran, bez da govornika prosuđujemo i ocjenjujemo. Osobe koje pravilno slušaju u sebi stvaraju osjećaj zadovoljstva, povećavaju broj dobrih odnosa s okolinom (Vodopija, Vajs, 2010). Pozornim slušanjem govornika održavamo kontinuitet komunikacije. Najčešće slušamo kada je poruka važna i zanimljiva, osoba koja prenosi poruku ima za nas važnu ulogu, cijenimo je ili želimo ostaviti dobar dojam. Posvećivanjem pažnje i slušanjem govornika pokazujemo da nam je stalo, pomažemo osobi koja govori i gradimo povjerenje. Također, na taj način izbjegavamo moguće nesporazume i svađe. Često se zna dogoditi da naša pažnja nije usmjerena na ono što govornik govori. Pažnju ne usmjeravamo jer je tema o kojoj se govori već poznata ili znamo unaprijed što trebamo raditi. Neki govornik može biti dosadan ili ne razumljiv, zaokupljen samo osobnim stvarima ili uopće nije osoba vrijedna slušanja. Ove i slične prepreke uspješnom uspostavljanju komunikacije mogu se jednostavno prebroditi. „Naš stav treba biti pozitivan i trebamo djelovati u dobroj volji“ (Vodopija, Vajs, 2010).

Slušanje ima veliku važnost, kako u osobnom tako i u poslovnom svijetu. Slušajući njega i njegovo mišljenje. Kada komuniciramo osim što govorimo važno je da pažljivo slušamo. Ukoliko ne slušamo, znači da ne razgovaramo. Bez razgovora nemoguće je postići suradnju. Ukoliko ne možemo postići suradnju na bilo kojem polju našeg djelovanja, gubimo mogućnost za boljitak privatnih i poslovnih odnosa. Slušati moramo i sebe i druge. Jedino na taj način možemo razumjeti što nam je preneseno ili mi možemo prenijeti poruku. Ne možemo komunicirati bez slušanja. Razvoj vještina slušanja pomaže u stvaranju komunikacije među ljudima. Na taj način spoznajemo sebe i druge. Slušanje predstavlja sposobnost koja pomaže u prilagodbi s različitim situacijama. Osobe koje znaju slušati mogu steći prednost kako u poslovnom tako i u privatnom životu. Dobrim slušanjem možemo izdvojiti samo potrebne informacije iz svega izrečenog. Među glavnim tehnikama slušanja potrebno je izdvojiti empatiju, analizu te sintezu. Empatijom kod slušanja stavljamo se na mjesto druge osobe, ohrabrujemo je te pružamo potporu. Uključivanje empatije znači da možemo razumjeti druge ali i osjetiti njihovu emociju. Analizom se koristimo da bi postavljali pitanja kako bi do sugovornika izvukli što, zašto i kako misli. Sintezom jasno izričemo ono što mislimo, a na taj način sugovornik može potvrditi ili preinačiti ono što je rečeno¹. Pažljivom komunikacijom, bavljenjem sugovornikom, postavljanjem pitanja možemo poboljšati svoje sposobnosti slušanja. Aktivno slušanje je slušanje s ciljem. Uspješno razumijevanje najviše ovisi o slušanju. Aktivnim slušanjem povećava se razumijevanje, izbjegavanje nejasnoća i konflikata. Prilikom aktivnog slušanja ne osuđujemo i prosuđujemo drugu osobu već se stavljamo u njegovu poziciju. To je preduvjet razumijevanja. Kod aktivnog slušanja važna je i verbalna i neverbalna komunikacija. Različite su vrste aktivnog slušanja:

- slušanje s razumijevanjem (davanje značenja, promatranje neverbalne komunikacije),
- procjenjivačko slušanje (analiza i procjena poruka),
- slušanje radi ugone (slušanje glazbe),
- pažljivo slušanje (pridavanje pažnje izgovorenom sadržaju),

¹ (<https://www.dv-panda.hr/aktivno-slusanje/>)

- lažno slušanje (čuti, a ne slušati),
- selektivno slušanje (slušati samo određene dijelove poruke),
- intuitivno slušanje (isključiti smetnje koje traju istovremeno),
- slušanje uz empatiju (shvaćanje sugovornikovih osjećaja).

Aktivno slušanje, koje god od navedenih vrsta bilo ima isti proces: slušanje, dekodiranje, shvaćanje, prisjećanje i odgovaranje. Aktivnim slušanjem omogućujemo dijalog uzajamnog razumijevanja (Brdar, 2006). razni su načini na koje možemo poboljšati slušanje kao na primjer da preuzmemo inicijativu, potražimo ono što će nam poslužiti da uspostavimo kontakt i nađemo zajednički interes, radimo na slušanju aktivno, fokusiramo se na ideje, radimo bilješke, odupiremo se smetnja iz okoline, održavamo razinu objektivnosti, zadržavamo otvoren um, analiziramo neverbalno (Vodopija, 2007).

Važno je poticati razvoj aktivnog slušanja od rane dobi. Djeca kao i odrasli imaju prirodno potrebu za komunikacijom. Najčešće oni komuniciraju kroz igru jer je ona najprirodniji način njihova izražavanja. Kako djeca slušaju odgojitelje, tako i odgojitelji trebaju slušati djecu i njihove potrebe. Odgojitelji djeci trebaju pokazati poštovanje, pažljivo ih slušati i voditi računa o onome što govore. Potrebno je čuti dijete, njegove potrebe i želje. Kako bi se to uspješno provodilo odgojitelj mora znati aktivno slušati. Također, te vještine koje odgojitelj posjeduje potrebno je prenijeti na dijete. Za razvoj komunikacijskih vještina kod djece odgojitelji često posežu za igrom kao procesom učenja koji je najprirodniji djetetu. Igra pomaže djeci da usmjere pažnju, paze na odnose, komuniciraju i osjećaju druge, što su i jedni od preduvjeta za razvoj aktivnog slušanja. Za dijete igra je kreativan proces koji uključuje rješavanje problema, učenje novih društvenih vještina, novog jezika i tjelesnih vještina. Osim što je odgojitelj potiče još je važnije da se u istu uključi (Miljak, 1987). Poticajne igre za razvoj pažnje i vještina slušanja važne su za razvoj. Kako bi dijete uspješno bilo uključeno u igre potrebno je razvijati aktivno slušanje. Aktivnim slušanjem odgojitelj dekodira i provjerava informacije koje dijete šalje te mu uzvraća poruku da je razumio i čuo ga. Na taj način dijete dobiva jasnu poruku da mu želimo pomoći. Za igre u kojima se razvija sposobnost slušanja važno je pripremiti djetetove govorne i slušne organe kako bi pravilo percipiralo i ispravno izgovaralo glasove (Šego, 2009). Igrama za razvoj auditivne pažnje kod

djeteta se razvija sposobnost razlikovanja zvukova na temelju njihovih akustičkih kvaliteta, ispravno percipiranje i razumijevanja poruka sugovornika, glasovnu svijest, pažnju, koncentraciju, suradnju u skupini i drugo (Šego, 2009). Kako bismo aktivno slušali potrebna je koncentracija. Postoje razni načini kojima možemo poboljšati vještinu aktivnog slušanja. Neke od njih mogu biti:

-postaviti članove grupe u strukturirane situacije u kojima tehnikom igranja uloga uče i uvježbavaju primjenu tehnika aktivnog slušanja (primjer, grupa su podijeljene u trojke, svaka ima primjer određene situacije, dvije osobe igraju uloge iz situacije a treći je promatrač koji kasnije komentira što se dogodilo),

-osvješćivanjem važnosti aktivnog slušanja kroz analizu iskustava iz vlastitog života (primjer, članovi grupe predstavljaju najboljeg slušatelja iz osobnog života i njegove karakteristike),

-osvješćivanje zapreka koje se u tom procesu događaju (primjer, parovi razgovaraju o određenoj temi uz pravilo da mogu izreći svoje mišljenje tek kada ponove ono što je sugovornik rekao) (Bašić i sur., 2005). Raznim aktivnostima utječemo na uspješno korištenje aktivnog slušanja u komunikaciji, komuniciranje u skladu s pravilima komunikacije, objašnjavanje uloga aktivnog slušanja (Tatković i sur., 2016). Kvaliteta odnosa između odgojitelja i djece ovisi o kvaliteti komuniciranja (Bašić i sur., 2005). Djeca već u vrlo ranoj dobi mogu razvijati vještine aktivnog slušanja. Aktivnim slušanjem potvrđujemo djetetu da shvaćamo njegove osjećaje u određenoj situaciji. „Socijalni razvoj znači stjecanje zrelosti u socijalnim odnosima koji se ostvaruju procesom učenja u težnji da se čovjek prilagodi grupnim standardima, a odvija se kroz proces socijalizacije djece koji predstavlja veoma značajnu fazu u njihovu razvoju“ (Pehar, 2007). Što ranije krenemo raditi na tim aspektima to će oni uspješnije savladati potrebne komunikacijske vještine, uspješno se socijalizirati i biti prihvaćeni.

2.2. ORALNA KOMUNIKACIJA

Oralna komunikacija predstavlja sam govor i jezično stvaralaštvo čovjeka. Kroz jezik i govor čovjek izražava misli i osjećaje, razmjenjuje poruke i ideje s drugima, socijalizira se. Svaki govor prepoznamo kao govorni izraz bez obzira na

kojem je jeziku izgovoreno (Škarić, 1973). Jezik je prirodni komunikacijski sustav dok je govor jezik u akciji, optimalna zvučna komunikacija (Šego, 2009). Sporazumijevati se možemo na razne načine. „Jezično sporazumijevanje, u svojem usmenom ili pismenom obliku najčešći je i najpopularniji način sporazumijevanja među ljudima“ (Pavličević-Franić, 2005). Jezikom usvajamo znanja, iskazujemo osjećaje i misli, primamo i šaljemo poruke. „Jezik omogućuje realizaciju govora u zvučnoj formi, on je organizacija govora. Stoga jezik možemo u užem smislu odrediti kao apstraktan sustav znakova i pravila prema kojima se ti znakovi kombiniraju u svrhu sporazumijevanja, odnosno prijenosa obavijesti“ (Pavličević-Franić, 2005). Govor je zapravo realizacija jezika. Sastavnice jezika moraju se slijediti kako bi govor bio uspješan.

Razvoj oralne komunikacije kreće već prije rođenja djeteta. Dijete u majčinoj utrobi osluškuje okolinu, te na zvučne podražaje reagira pokretom (Šego, 2009). Najintenzivniji razvoj oralne komunikacije odnosi se na period do šeste godine djetetova života. Govor se razvija u okviru socijalne komunikacije koja se gradi i prije nego što dijete progovori². Uspješnost govora kao sredstva djelovanja ne ovisi samo o znaju jezika i sposobnosti da se precizno iznese sadržaj priopćavanja, već i o drugim čimbenicima (psihološkim, sociološkim) među kojima veliku ulogu ima razumijevanje potreba onih koji sudjeluju u govornoj komunikaciji (Stančić, Ljubešić, 1994). Iako se tehnologija iz dana u dan sve više napreduje govor je i dalje najjače sredstvo komunikacije. Oralna komunikacija odnosi se na razgovor između dvije ili više osoba, a iskazuje se riječima. Prednost oralne komunikacije vidimo već u mogućnosti dobivanja povratne informacije na licu mjesta. Ljudi putem razgovora, pitanja i odgovora odmah primaju povratnu informaciju i procjenjuju sugovornika. Način na koji se ona prenosi može biti razgovor lice u lice, video, televizija, radio i drugo (Rouse, Rouse, 2005). Također, odmah možemo ustanoviti je li poruka koja se prenosi shvaćena kako treba. Nedostatak oralne komunikacije jest što ne ostaje trajni zapis, a izrečeno se ne može vratiti. Kod oralne komunikacije potrebno je paziti na izbor riječi. Nepravilnom uporabom riječi može doći do krive interpretacije i nejasnoća. Kada govorimo potrebno je govoriti jasno, jednostavno i ne dvosmisleno. Potrebno je ovladati komunikacijskim vještinama kako bi komunikacija bila uspješna, ali i kako bi

² (<https://vrtic-izvor.zagreb.hr/>)

jednog dana bili dobri govorni uzori. Uspješna oralna komunikacija znači da koristimo prave riječi u pravo vrijeme i na pravom mjestu.

Dječji se jezik i govor razvijaju zahvaljujući genima, sposobnostima mišljenja te poticajima iz okoline. Djeca govor usvajaju u interakciji s članovima obitelji i okoline. Kvalitetna komunikacija s odraslima, rano iskustvo usmenog izražavanja stvara čvrste temelje za razumijevanje, usvajanje jezika kao sustava, uključivanje u zajednicu (Šego, 2009). Kvaliteta govora ovisi o okruženju u kojem se dijete nalazi, ali i poticajima koji ga okružuju. U intelektualno motivirajućoj i emocionalno zdravoj okolini, gdje se iskazuje ljubav i razumijevanja, dijete će uspješno realizirati svoje potencijale. Nesigurnost, agresivnost ili neuspjeh mogu biti rezultat nedostatka govorne kompetencije (Šego, 2009). U predškolskoj se dobi rječnik brzo širi. Djeca starije predškolske dobi uspješno ovladavaju oralnom komunikacijom. Bez obzira na to djeca i dalje obogaćuju svoj rječnik i nastavljaju savladati složene gramatičke strukture. Odgojitelji svoju cjelokupnu pedagošku djelatnost ostvaruju putem govorne aktivnosti (Babić, 1989). Učenje oralne komunikacije u predškolskoj dobi najbolje je pretvoriti u igru. S djecom treba razgovarati o različitim temama, poticati ih na postavljanje pitanja i izricanje mišljenja, strpljivo odgovarati na njihova pitanja (Šego, 2009). S toga je u radu s djecom potrebno organizirati kvalitetne aktivnosti. Odgojitelji trebaju na kreativan i zanimljiv način poticati razvoj oralne komunikacije kod djece. Razgovorom o knjigama potiče se razgovor o likovima te povezivanje s pričama koje su čuli iz vlastitog života. Igrom uloga potiče se djecu na što preciznije izražavanje. Odrasli djeci trebaju biti partneri, a manje autoriteti s toga svoje zahtjeve trebaju izražavati kroz igru, a ne u obliku prisile (Šego, 2009). „Dijete je važno motivirati na govor, uspostavljajući s njime verbalnu komunikaciju o interesantnim temama. Dijete u govoru ne treba sputavati već ga treba u svim situacijama poticati na verbalizaciju. Dječji govori su obično kratki. Neophodno je pažnju poklanjati sadržaju, a ne formi onoga što dijete izlaže i njegovati slobodu dječjeg izraza“ (Omerović i sur., 2009). Osnovni zadatak odgojno-obrazovnog rada s djecom jest osposobljavanje djece za slobodno i samostalno komuniciranje s vršnjacima i odraslima, odnosno sudionicima s kojima nemaju zajedničko iskustvo i u situacijama koje nisu opterećene neposrednom, vanjskom, motoričkom aktivnošću (Miljak, 1987).

2.3. GOVOR TIJELA

Neverbalni znakovi obavljaju mnoge funkcije u odnosu na verbalnu komunikaciju. Mijenjaju ili potvrđuju značenje izgovorenog sadržaja, proširuju sadržaj, izražavaju emocije, pokazuju stajališta. Neverbalne znakove koristimo kada smatramo da nešto nije prikladno ili pristojno izraziti riječima (Rijavec, Miljković, 2002). Često verbalna i neverbalna komunikacija pokazuju neusklađenost, na primjer, u situacijama kada sugovornik ima pozitivan ton ali riječi koje izgovara mogu biti negativne ili kada ima negativan izraz lica a koristi pozitivne riječi. Poruka u tome trenutnu može biti krivo interpretirana. Sugovornik može jedno govoriti dok njegovo tijelo pokazuje drugačiju reakciju. Verbalnu komunikaciju možemo kontrolirati dok je neverbalnu komunikaciju puno teže. Neverbalni znakovi uvijek su prisutni i teško ih je kontrolirati. Vidljivi su u tjelesnom ponašanju, držanju i pokretima tijela, u načinu hodanja, mimici lica, kontaktu očima, gestikulaciji ruku i šaka, dodirivanju, odijevanju i drugom. Govor tijela je tako ravnopravan partner govoru mozga i duha. Nismo ga u stanju izbjeći, a važno je znati da naše tijelo progovori i onda kada mi to ne želimo (Brajša, Vučetić, 1990).

„Govor tijela izravan je odraz emotivnog stanja osobe. Svaka gesta ili kretnja može biti vrijedan pokazatelj osjećaja koji čovjek u tom trenutku doživljava“ (Pease, Pease, 2008). Važno je znati prepoznati i interpretirati znakove. Znak sam po sebi nema određeno značenje već se mora promatrati kontekst ostalih znakova i izgovorenih riječi (Rijavec, Miljković, 2002). Znakovi mogu biti jednaki a predstavljati drugo značenje. Sve je stvar konteksta. Govor tijela također ima riječi, rečenice i interpunkcije. Svaki je pokret poput riječi, ima svoje značenje. Kretnje dolaze u rečenicama koje se nazivaju skupine i otkrivaju istinu o izrečenom. Kako bi tumačenje bilo ispravno potrebno je promatrati skupinu kretanja. (Pease, Pease, 2008). Govor tijela ne može se samo tako odglumiti. Izgovorene riječi i pokreti u tome slučaju neće se podudarati što je lako uočiti. S toga je potrebno razlikovati stvarne pokrete od odglumljenih. Govor tijela kratko se može odglumiti. Prije ili kasnije tijelo će reagirati i izdati osobu koja glumi (Pease, Pease, 2008). Stav koji se zauzme i sam položaj tijela puno govori. Ako je stav tijela zatvoren, ruke ili noge su prekrížene ili pak osoba drži predmet ispred sebe znači da nema povjerenja u sugovornika. Lice također prenosi mnoge informacije. Ako je osoba ljuta pogled će biti čvrst, obrve su spuštene, a usnice stisnute. Osoba koja je

radosna na licu ima razvijen osmijeh. Izraze lica moguće je kontrolirati. Često osobe koje kontroliraju izraze lica ostaju mirne bez obzira na situaciju. Međutim, oči također odaju mnogo. Oči rade neovisno o signalima koje šaljemo svjesno ili nesvjesno. Zjenice se tako šire ili sužavaju ovisno o raspoloženju. S toga možemo reći kako pogled govori više od riječi. Uporan pogled može biti znak da osoba laže, izbjegavanje može pokazati neugodu. Dodir također ima bitnu ulogu u komunikaciji. Ljudi se dodiruju nesvjesno. Pod stresom se ljudi najčešće češkaju, štipkaju ili trljaju kožu, masiraju ruke ili provlače prste kroz kosu. (Pease, Pease, 2008). Takve kretnje su najmanje pod našim utjecajem s toga su najrelevantniji pokazatelj naših osjećaja (Rijavec, Miljković, 2002). Često kada komuniciramo nesvjesno koristimo ruke prilikom objašnjavanja. Iako ljudi nastoje kontrolirati govor tijela, bez obzira na uloženi trud neverbalna ponašanja teško je sakriti i kontrolirati. Gotovo je nemoguće. Naglasak je potrebno staviti na prepoznavanje i razumijevanje znakova, a ne na kontroliranje istih. Komunikacija će biti uspješna kada su verbalne i neverbalne poruke usklađene.

Neverbalne znakove koriste, kako odrasli, tako i djeca. Djeca koriste neverbalnu komunikaciju puno više nego odrasli, najčešće na taj način razmjenjuju poruke. Kako odrasli ne mogu kontrolirati neverbalno isto vrijedi i za djecu. Neverbalna poruka zamjenjuje verbalnu, a odgojitelji mogu raditi na usavršavanju komunikacijskih vještina kako bi jasnije razumjeli znakove koje djeca daju. Ponašanje djece složen je proces, a kroz ponašanje najbolje možemo uočiti njihove osjećaje i potrebe. Djecu je lakše pročitati nego li odrasle osobe. Brzina pojedinih kretnji povezana je s dobi pojedinca. Dijete kada slaže, najvjerojatnije će istoga trenutka prekriti usta jednom ili objema rukama. Te će se kretnje nastaviti kroz cijeli život, ali će se brzina kretnje promijeniti. U zreloj dobi kretnja postaje još brža jer odrasla osoba kada slaže ne dodiruje usta već ruka kreće prema nosu (Pease, Pease, 2008). Djeca kada se suoče s konfliktnim verbalnim i neverbalnim porukama, manje vjeruju neverbalnim znakovima od odraslih³.

Često se u praksi nađe primjer kako dijete jedno govori, a tijelo drugo pokazuje. Odgojitelj signalizira takve znakove i pomaže ostvariti kvalitetniju komunikaciju i suradnju s djetetom. Igra djeteta pomaže nam da bolje shvatimo dijete i njegov svijet.

³ (<http://www.nakladaslap.com/public/docs/knjige/neverbalna%201.pdf>)

Najčešći signal koji nam djeca daju su signali očima, ali i pokret tijela. Zatvorene oči, namršten pogled, podignete obrve, dodirivanje stopala, pucketanje prstima najčešći su neverbalni znakovi koji otkrivaju emocionalno stanje djeteta (Kopas Vukašinić, 2009). Osim očiju, lice odnosno usne su pokazatelj djetetovog kognitivnog i emocionalnog stanja. Pokreti osim što pokazuju dominantan alat komunikacije mogu otkriti položaj djeteta u skupini i igri, njegov društveni status. Dodirrom, smijehom, plačem, brzinom govora ili vikom djetete također izražava potrebe, vezane za sebe ali i druge u skupini.

Razumijevanje i praćenje neverbalnih znakova zahtjeva stalno učenje i usavršavanje. Neverbalni znakovi odgojitelju daju uvid u kognitivno i emocionalno stanje djeteta. Odaju osjećaje koje djetete pokušava sakriti ili se boji reći, odaju djetetove potrebe, stavove i namjere (Kopas Vukašinić, 2009). Odgojitelj mora moći prepoznati dječje potrebe i zadovoljiti ih, mora dobro znati procijeniti svu djecu i uz obitelj biti poticaj djetetu. Dijete se u odgojno-obrazovnoj ustanovi mora osjećati sigurno, treba steći povjerenje u odgojitelja kako bi imali iskren i otvoren odnos. Interakcija odgojitelja i djeteta bogati odnose i pozitivno utječe na djetetov budući razvoj. Odgojitelj mora poticati djecu na aktivnosti, pratiti i promatrati njihove potrebe jer na taj način njihova komunikacija postaje čvrsta i bolja. Nije lako razumjeti sve dječje izraze. Ulažući konstantan trud sigurno ćemo otkriti značenje neverbalnih poruka koje djetete šalje.

2.4. KOMUNIKACIJA PUTEM CRTEŽA

Crtež je sredstvo komunikacije i način je na koji izražavamo misli, potrebe i osjećaje već od najranije dobi. Predstavlja multimodalni komunikacijskih oblik. Multimodalno predstavlja pristup učenju koji se odnosi na korištenje multisenzornih i aktivnih pristupa učenju (na primjer slike, umjetnost, film, video, grafički organizatori) (Massaro, 2012).

Na samim počecima razvoja komunikacije ljudi su komunicirali crtežima čemu svjedoče i tragovi na zidovima pećina i kamenjima. Likovno izražavanje slobodna je aktivnost. Neverbalni je način izražavanja misli i osjećaja koji ne zahtjeva određenu formu. Crtanje je prirodan način komuniciranja kojem djeca rijetko odolijevaju, a

omogućuje izražavanje misli i osjećaja na način koji je ponekad jednostavniji od verbalnog (Škrbina, 2013).

Crtež je važan alat komunikacije. Alat koji je učinkovit pri izražavanju stavova i skrivenih emocija. Često crtež može biti posrednik u komunikaciji. Osluškujući poruke i signale koji se šalju putem likovnog izričaja možemo razumjeti druge. Crtež nije samo predmet estetske ili psihološke interpretacije. Nastajanje crteža važan je proces zbog iskustva koje se proživljava kroz isti (Škrbina, 2013). Dječji crtež može otkriti što dijete muči. Dijete je kreativno biće koje pronalazi različita likovna rješenja za probleme. Osobni prikaz stvarnosti kreativno je postignuće djeteta. Djeca razmišljaju jednostavno, izlaze iz okvira, za njih ne postoji nemoguće i ne odustaju. Sa svakim djetetom je sve moguće, ako odgojitelj razumije dijete (Škrbina, 2013). Crtež je nezaobilazan dio psihodijagnostičke procjene ali i psihoterapije u radu s djecom. Izražavanje misli, osjećaja i želja putem crteža predstavlja siguran put ka iskazivanju onoga što je često riječima teško.

Komunikacijom kroz crtež dijete:

- napušta pasivnu ulogu aktivno pokušava eksternalizirati traumatska iskustva,
- dobiva mogućnost distanciranja od traumatskog iskustva,
- osjećaje prenosi na papir i tako ima osjećaj kontrole i moći nad njima,
- ovladava iskustvom što im mu daje osjećaj sigurnosti,
- smiruje misli, olakšava posttraumatsku reakciju te ublažava i druge učinke stresa,
- osjećaja se lagodnije, smanjuje se anksioznost i depresivno raspoloženje,
- olakšava verbalno izvješće, verbalni iskaz je jasniji, a priča strukturirana (Bilić, 2011).

Crteži su puni poruka koje nam netko želi prenijeti. Važno je promatrati sve elemente crteža te tako razumjeti poruku koja se prenosi. Crtež djeteta predstavlja komunikacijsko sredstvo djeteta i odrasle osobe, a u sebi sadrže likovni jezik koji u sebi ima simbole, strukture, značenja. Način na koji se dijete likovno izražava ovisi i o stupnju njegova psihičkog razvoja. Sposobnost za likovni izraz prirodni je potencijal koji se razvija ili oslabljuje ovisno o tome dajemo li djetetu pravo na individualnost ili mu je to uskraćeno (Belamarić, 1986).

Crtež može poslužiti za procjenu emocionalnog stanja djeteta jer na taj način dijete najčešće prikazuje svoje strahove i traume. Otkriva unutarnji svijet osobe. Pri analizi crteža pažnja se usmjerava na određene elemente, kolike su dimenzije, kako opisuje naslikano, kakva je spretnost te koordinacija finih pokreta šake, kako se ponaša u prostornim odnosima površine papira. Crteži zlostavljane i zanemarivane djece puni su agresivnih i depresivnih elemenata. Na taj način dobiva se informacija o tome kako djeca vide sebe u odnosu na traumatičan događaj (Škrbina, 2013). Likovne aktivnosti također mogu pomoći i hospitaliziranoj djeci kako bi se bolje osjećali te sigurno izrazili svoje emocije.

Crtanje je aktivnost usmjerena djetetu što posebnu prednost ima u radu s djecom s hiperkinetskim poremećajem ili poremećajem pažnje. Kod takvih likovnih aktivnosti potrebno je prostor, pribor i aktivnosti prilagoditi djeci. U takvim situacijama bolje su grupne aktivnosti jer ciljevi mogu biti unaprjeđivanje socijalni vještina, učenje vještina i strategija za postizanje uspjeha (Škrbina, 2013). Također je važno da u likovnom radu s djecom koja imaju intelektualne poteškoće osiguramo spontanost u emocionalno sigurnoj okolini.

Likovno izražavanje djece s autizmom za njih ima veliku korist. Autistična djeca često imaju problem s razvojem verbalne i neverbalne komunikacije te imaginativnim aktivnostima. Likovni programi s toga moraju biti individualizirani i zasnovani na jedinstvenim potrebama djeteta. Aktivnosti i materijali biraju se prema senzornim potrebama djeteta čime izbjegavamo neželjena ponašanja djeteta (Škrbina, 2013). Bilić (2011) navodi kako se crteže treba interpretirati s oprezom, te ih ne treba zanemariti jer mogu biti izvor informacija o dječjem psihičkom stanju. Ukoliko osoba nema iskustva vezana uz dublju analizu crteža dobro je posavjetovati se sa stručnjacima. Oni mogu također pomoći djetetu da prijede traumatsko iskustvo. Svakako je potrebno posebnu pažnju pružiti komunikaciji kroz likovni iskaz jer ono omogućuje djeci da izraze svoje priče. Odgojitelji trebaju ostaviti prostora djeci i omogućiti im da se samostalno likovno izraze. Njihov pozitivno ponašanje pomaže djeci u iskazivanju osjećaja.

3. RAZVOJ KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA KOD DJECE

Komunikacijske vještine, kao osniva djetetova razvoja, razvijaju se u njegovoj neposrednoj interakciji s okolinom. Prvi podražaju kreću već u majčinoj utrobi. Dijete čuje interaktivne sadržaje vanjskog svijeta i odgovara pokretom. Ustvari je to početak djetetove komunikacije koja je u tom trenutku neverbalna (Šego, 2009). Rana komunikacija, kao prve riječi i kombinacija istih sredstvo su za ostvarenje komunikacijskih namjera. U najranijoj fazi, kada imamo još dojenče, komunikacija se odvija iako dijete to ne razumije. Taj rani komunikacijski razvoj opisuje se kao prolazak kroz tri stadija: perlokutinski, ilokutinski i lokutinski (Ljubešić i sur., 2009, prema Bates, 1976). Perlokutinski stadij odnosi se na fazu kada roditelji imitiraju i interpretiraju djetetovo ponašanje. Iako dijete nije imalo namjeru svojim ponašanjem poslati poruku odnosno ponašanje nije proizvedeno sa signalnom svrhom, roditelji na taj način djetetu šalju poruku. Ilokutinski stadij računa se od druge polovice prve godine djeteta kada ono signalizira svoje intencije. U toj dobi dijete namjerno počinje izvoditi različita ponašanja koja sada imaju signalnu svrhu. Takvi signali upućuju na jasne komunikacijske namjere djeteta. „Tada je moguće razlikovati komunikacijska sredstva koje dijete rabi od ciljeva koje ostvaruje komunikacijom“ (Ljubešić i sur., 2009). Lokutinski stadij je faza u kojoj se dijete počinje koristiti riječima kao komunikacijskim sredstvom (Ljubešić i sur., 2009, prema McLaughlin, 1998). Djeca urednog razvoja u drugoj godini života predjezična sredstva komunikacije mijenjaju u jezičnu komunikaciju (Ljubešić i sur., 2009, prema Golinkoff, 1983). Taj prijelaz iz predjezičnog u jezično prolazi još dva prijelaza. Prvo je prijelaz prema simboličkoj komunikaciji, a zatim prijelaz u jezičnu komunikaciju. Prijelazi su mogući kada dijete otkrije da poruka koju prenosi može utjecati na njegovu okolinu (Ljubešić i sur., 2009). Prve poruke koje dijete šalje ne sadrže riječi već geste i vokalizaciju. Tako je na početku komunikacija predsimbolička, a kasnije ona prelazi u simboličku. Prvi vokalni izričaji koji su slični riječima javljaju se vrlo rano i nemaju neko značenje. Oko druge godine dijete se sve bolje koristi jezikom u svakodnevnoj interakciji. Dijete će u početku prvo koristiti jednu riječ da bi opisalo svojstvo nekog predmeta. Zatim to spaja s nekim novim riječima i tvori cijeli iskaz. Brze promjene u širenju rječnika povezuju se s kognitivnim promjenama u djetetu (Ljubešić i sur., 2009). Prijelaz

prema toj jezičnoj komunikaciji pod velikim je utjecajem odraslih iz okruženja. Djeca komuniciraju kako bi iskazala svoje potrebe i osjećaje. Sredina u kojoj se dijete nalazi mora biti poticajna, a odrasli kao govorni uzori moraju znati kako kvalitetno razvijati komunikacijske vještine kod djece. „Obilno uvođenje rutina u bavljenje s malom djecom omogućava usvajanje komunikacijskih rutina u koje se postupno uvode nove složenija komunikacijska sredstva“(Ljubešić i sur., 2009). Kada djeca dođu do spoznaje da u govoru moraju slijediti određena pravila i njima se služe znači da su uspješno ovladala komunikacijskim vještinama.



Slika 2. Komunikacija djece

Izvor: <https://theeducationhub.org.nz/wp-content/uploads/2020/10/Where-to-start-when-assessing-childrens-communication-skills-in-ECE.jpg> (17.6.2021.)

Komunikacija je temelj usvajanja govora i jezika. Jezik se uči u komunikaciji, a govor je jedno od sredstava koja se koriste u komunikaciji (Ljubešić, Capanec, 2012). Prije no što dijete počne govoriti mora usvojiti razne vještine i znanja koja će mu omogućiti uspješno savladavanje komunikacijskih vještina. Učenjem i vježbom razvija se i mijenja mozak i njegova struktura. Bitno je da da djeca u ranoj dobi imaju pozitivna iskustva kako bi se uspješno razvijala. Kada su ta iskustva negativna cijeli se sistem usmjerava negativno (Selimović, Klarić, 2011). Prve tri godine djetetova života najvažnije su za komunikacijski razvoj. Dijete koje se nalazi u poticajno okolini uspješno može razvijati i svoje potencijale. Dijete treba

motivirati i poticati na razgovor, na razmišljanje i zaključivanje. Odrasli su ti koji potiču dijete na akciju. Osim što razgovaraju i ispituju djecu na odraslima je da budu i dobri slušatelji. Dječja potreba za komunikacijom počinje se intenzivnije razvijati kada dijete dođe u novu sredinu, na primjer kod polaska u vrtić. Dijete se tamo nalazi u okruženju s vršnjacima te na razne načine počinje interakciju. Djeca također komuniciraju kroz igru. Igra je i jedan od najlakših načina na koji djeca pristupaju jedni drugima. Djeci se mora omogućiti stjecanje različitih iskustava, poticati ih na međusobna druženja i suradnju.

Danas, jedan od problema s kojima se susrećemo je svakodnevna izloženost djeteta medijskim sadržajima. Utjecaj televizije, računala i videoigara ostavlja posljedice na djetetov komunikacijski razvoj. Bez moderne tehnologije danas je gotovo nemoguće zamisliti dan. Kako bismo spriječili negativan utjecaj novih tehnologija, a djetetu osigurali kvalitetan i zdrav razvoj potrebno je birati aktivnosti i programe koji su prilagođeni djetetu ali i korisni. Kvalitetni televizijski programi, edukativne videoigre mogu imati obilje prednosti za razvoj djeteta. Danas su to načini na koje se možda najlakše možemo približiti djetetu. S toga trebamo znati kako to zapravo iskoristiti na pravila način. Pravilno odabranim igrama možemo potaknuti razvoj komunikacijskih vještina djeteta. Važno je da odrasli prepoznaju interes djeteta, njegove mogućnosti, te da ga znaju pravilno voditi i usmjeriti. Zajedničkim aktivnostima možemo se povezati i uspješno pratiti razvoj. Komunikacijske vještine potrebno je stalno poticati. Od najranije dobi potreba je poticati dijete i otvoriti mu interes prema pokretu i glazbi jer tako uči slušati. svakodnevnim čitanjem dijete će shvatiti knjigu kao nešto što je zabavno i zanimljivo. Na taj način osim slušanja dijete će razvijati govor (Šego, 2009). Sve što usvajaju, djeca usvajaju od odraslih. Oponašanjem njihova govora, pokreta djeca uče o sebi i svijetu. Ako pružimo djeci kvalitetne i dobre primjere nećemo morati previše brinuti hoće li njihov razvoj uistinu biti uspješan.

3.1. KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE DJECE RANE DOBI

Dijete već od rođenja istražuje svijet i uspostavlja odnose. Prirodna je to potreba svakog živog bića. Djeca, kao i odrasli, komuniciraju kako bi zadovoljili

svoje potrebe. S ranom dobi povezuje se i rana komunikacija. Ranu dob obilježava razdoblje od rođenja do četvrte godine djetetova života. Može se reći da je to ulazak djeteta u interakciju s okolinom. Tako razvoj komunikacijskih vještina djece rane dobi podrazumijeva predjezično razdoblje od rođenja do druge godine života i jezično razdoblje koje je nešto kasnije od druge do šeste godine života. U ranoj dobi dijete ovladava jezikom kako bi moglo ući u komunikaciju s drugima. Djeca komuniciraju zbog različitih potreba, nešto traže, žele, komentiraju i drugo (Ljubešić, Capanec, 2012). Djeca rane dobi još nisu naučila slati poruke okolini smisleno, odnosno odrasli u ovoj fazi iščitavaju djetetove poruke iz njegova ponašanja i neverbalnih radnji. U počecima djeca komuniciraju neverbalno iako toga nisu svjesni. Dojenčad se glasa krikovima ili plačem čime šalje poruku da je gladno, ali može isto tako pokazivati nelagodu. Djeca na samim počecima svoje raspoloženje izražavaju glasanjem, smijanjem ili plakanjem. Postepeno shvaćaju da njihova ponašanja utječu na ljude iz okruženja. Kada dođe do te spoznaje, djeca ponašanja izvode s namjerom (Ljubešić, Capanec, 2012). Prema Ljubešić i Capanec (2012) razvoje domene koje su karakteristične u procjeni rane komunikacije možemo podijeliti u nekoliko točaka:

- socijalni osmijeh,
- dijeljenje uživanja u interakciji,
- uporaba kontakta očima u svrhu reguliranja komunikacije,
- odazivanje na ime,
- odgovori na fraze koje se svakodnevno ponavljaju,
- razumijevanje rečenica i kratkih priča,
- razumijevanje pojedinih riječi,
- složeno glasanje i drugo.

Jedna od prvih riječi koje dijete počinje izdvajati je njegovo ime. Nakon imena sustavno počinju reagirati na fraze koje se ponavljaju u svakodnevnim situacijama (Ljubešić, Capanec, 2012). Djeca i prije no što progovore aktivno komuniciraju. U dobi od dvanaest mjeseci djeca imaju razvijen određeni fond riječi (Andrešić i sur., 2009). Počinju smisleno povezivati riječi, rečenična struktura se širi, a

komunikacijske vještine polako se nadograđuju. Djeca te dobi imaju manje razvijen rječnik od noga što uistinu razumiju i znaju (Andrešić i sur., 2009). Oko druge godine njihov rječnik obogaćen je s pedesetak riječi koje su u svakodnevnoj komunikaciji. u dobi od dvije do tri godine njihove rečenice se šire kao i rječnik. počinju s pitanjima, mogu slušati kraće priče, uključivati se u dijalog. U četvrtoj godini počinju s aktivnim slušanjem i njihova pažnja može biti usmjerena oko 10 minuta (Andrešić i sur., 2009). Djeca rane dobi sama stvaraju svoj govor. Na taj način razvijaju i usvajaju komunikacijske vještine potrebne za kasnije. U ranoj dobi već stvaraju kontakte, surađuju, preuzimaju uloge. Brzo i lako uspostavljaju odnose s drugima i upuštaju se u komunikaciju na svoj način koji odraslima često može biti nerazumljiv. Djeca upijaju i prate sve što se oko njih nalazi. Ako je to okruženje poticajno za razvoj njihovih komunikacijskih vještina ne bi trebalo biti problema. Poticajno i kvalitetno okruženje kao i dobar govorni model koji okružuje dijete pretpostavka je uspješnog razvoja. Osim roditelji i odgojitelja na razvoj komunikacijskih vještina uvelike utječe i sama interakcija djeteta s njegovim vršnjacima. Kada se dijete nađe u interakciji s vršnjacima osjeća se slobodnije i lakše ulazi u komunikaciju. Napredak se može vidjeti kod komunikacije djeteta sa djecom starije, odnosno predškolske dobi. Djeca predškolske dobi imaju već dobro razvijene komunikacijske vještine. Uspješno verbalno komuniciraju i na taj način pomažu djeci rane dobi savladati komunikacijske vještine. Takav način komunikacije djece različite dobi najprirodniji je način komunikacije i najbolji poticaj razvoja komunikacijskih vještina djece rane dobi.

3.2. KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Kada govorimo o djeci predškolske dobi, govorimo o djeci od pete do sedme godine života. Djeca te dobi uspješno ovladavaju verbalnom komunikacijom i lakše se znaju izraziti (Miljak, 1987). Interakcija i komunikacija s njima u ovoj dobi je s toga jednostavnija i otvorenija. Period do šeste godine djetetova života najintenzivniji je za razvoj komunikacijskih vještina. Psihički razvoj dosegao je svoju razinu te je zato komunikacija i naprednija. U ovoj je dobi sve češća verbalna komunikacija kod aktivnosti jer na taj način traže rješenja problema, prikupljaju informacije (Miljak, 1987). Kako bi uspješno usavršila

komunikacijske vještine u ovoj su dobi svakodnevno izloženi jeziku i trebaju ga koristiti. Jezik je izvor užitka govorenja, a djeca kroz razne aktivnosti i igre u predškolskoj dobi otkrivaju nove, kompliciranije riječi, izražavaju se smisleno i razumiju osjećaje. Kao osnovne funkcije komunikacije kod djece predškolske dobi možemo istaknuti:

- uspostavljanje i odražavanje odnosa,
- samoizražavanje ili ekspresija (osjećaja, ideja...),
- traženje odgovora na pitanja koja se postavljaju u svijetu,
- prenošenje informacija,
- pričanje o svijetu mašte ili izražavanje kreativnosti (Selimović, Klarić, 2011, prema Pehar, 2007).

Dječji rječnik svakodnevno se širi. Predškolska djeca, iako su uspješno ovladala komunikacijskim vještinama, i dalje razvijaju i savladavaju nove mogućnosti. U dobi oko pete i šeste godine djeca samostalno pričaju duge priče. Vode duge razgovore, kontroliraju volumen i glasnoću (Andrešić i sur., 2009). Govor je u potpunosti usvojen, a razumiju i složenije fraze i situacije. U ovoj dobi više nema potrebe za učenjem punih rečenica, već se rječnik treba bogatiti na temelju stvarnih situacija. Djecu treba potaknuti i pružiti im različite komunikacijske kontekste. Na taj način njihovo izražavanje govorom predstavljati će viši stupanj u razvoju verbalne komunikacije (Miljak, 1987). Kroz komunikaciju djeca grade samopouzdanje. Neverbalna komunikacija djece predškolske dobi nije zanemariva. Pokretom tijela, izrazom lica ili drugim gestama pokazuju jasno svoje mišljenje koje se često ne podudara sa izrečenim. Neverbalna je komunikacija i dalje najbitnija, a u ovoj dobi djeca znaju kontrolirati određene znakove. Osim toga, u predškolskoj dobi djeca već ovladavaju pisanjem. Djecu na pisanje ne treba prisiljavati već je potrebno podupirati ih u njihovim pokušajima pisanja. Djeca najprije nauče napisati svoje ime pa je tako ta vještina pisanja kod većine petogodišnjaka savladana uspješno. Pisanje se u tom razdoblju može odvijati kroz nekoliko faza pa tako u početku počinje sa šaranjem gdje prvo pokušava pisanje. Druga faza je linijsko crtanje gdje dječje šaranje postaje čišće i počinje nalikovati standardnom pisanju. Treća faza su oblici slični slovima. U četvrtoj fazi djeca često

koriste samo jedno slovo za predstavljanje cijele riječi. Peta faza predstavlja vlastiti pravopis kada dijete pokazuje da je uspostavilo veze između glasova i slova. U konačnici šesta faza odnosi se na standardni pravopis kada dijete shvaća da riječi imaju određeni raspored i počinje upotrebljavati slovo u pisanju kao oznaku za znak (Moomaw, Hieronymus, 2008).

Dijete kada komunicira izražava svoje stavove, misli i osjećaje. Socijalno i emocionalno sazrijeva i upoznaje svijet u kojem živi. Način na koji dijete komunicira pokazuje njegovu intelektualnu sposobnost, nivo na kojem je emocionalno i socijalno sazrio (Selimović, Klarić, 2011). U radu s djecom vrlo je bitno poticati ih na komunikaciju u različitim situacijama. Tu veliku ulogu ima vrtić kao odgojno-obrazovna ustanova i odgojitelji. Odgojitelji trebaju stvoriti uvjete za uspješnu komunikaciju. Posebnu pažnju trebaju pružiti djeci koja malo pričaju, koju je teško razumjeti, te djecu koja imaju teškoće u govoru. Odgojitelj sudjeluju s djecom u komunikaciji kao ravnopravni partneri. Važno je poticati međusobnu komunikaciju djece i ne prekidati nikada njihovu interakciju. Također, kod organiziranja aktivnosti važno je imati kvalitetne poticaje koje izmjenjujemo svakih pet do deset minuta kako bi se koncentracija i pažnja djeteta razvijala i ono ne bi gubilo interes (Šego, 2009). Za uspješan razvoj komunikacije važan je razgovor djeteta i odraslih, ali i djece međusobno. U predškolskoj dobi česti su konflikti koji se mogu javiti u igri. Takve situacije djeca trebaju samostalno rješavati. Kroz rješavanje konfliktnih situacija djeca jačaju komunikacijske vještine. Svakodnevno prolazeći kroz razne situacije, stjecanjem različitih iskustava koristimo priliku za razvoj komunikacije djece. Obraćanjem pažnje na komunikacijske vještine djece predškolske dobi možemo uočiti moguća odstupanja i na vrijeme reagirati kako bi se ona uspješno korigirala.

3.3. KOMUNIKACIJA DJEVOJČICA I DJEČAKA

Brojna su istraživanja koja se bave pitanjem razlika u komunikaciji između dječaka i djevojčica. Većina je usmjerena na verbalno izražavanje i razlike u govoru. Razlike između dječaka i djevojčica vidljive su već kod nerođene bebe

gdje je vidljivo da se mozak dječaka razvija sporije od mozga djevojčica.⁴ Djevojčice su u senzibilnije, osjetljivije na dodir, zvuk. Pokazuju veće zanimanje za ljude, brže se i bolje socijaliziraju, sklonije su skupnim aktivnostima i aktivnostima. Također, govorno su dominantnije od dječaka. Dječaci u pravilu imaju potrebu veću za tjelesnom ekspresijom.⁵

Prema Šikić, Ivičević-Desnica (1988) u razdoblju od 21 do 24 mjeseca kada djeca razumiju govor, povezuju po dvije riječi, počinju se služiti zamjenicama, djevojčice su govorno naprednije od dječaka. U dobi od 2,5 godine do 3 godine kada se vokabular brzo širi, povezuje se više riječi i neprestano ponavljaju pitanja te počinju sudjelovati u razgovorima djevojčice su i dalje superiornije verbalno od dječaka. Djevojčice više koriste govorne izraze nego li dječaci. Naprednije su što se verbalne komunikacije tiče, a imaju i bogatiji rječnik što se može tumačiti njihovom potrebom za govornom identifikacijom s okolinom (Šikić, Ivičević-Desnica, 1988). U osmom mjesecu kod djevojčica je govorni izraz zastupljen 33% dok je kod dječaka u istom razdoblju on 17% od ukupne glasovne produkcije. Veća razlika javlja se u šesnaestom mjesecu kada je govorni izraz kod djevojčica zastupljen gotovo 70%, a kod dječaka te dobi govorni izraz zastupljen je 47% ukupnog glasanja. Dječaci više od djevojčica koriste glagolske oblike, nego li imenice. (Šikić, Ivičević-Desnica, 1988).

Kroz igru u skupni dječaci i djevojčice različito reagiraju. Djevojčice obično nastoje doći do kompromisa i biti obzirne prema vršnjacima jer su im društveni kontakti važni. Dječaci se u bore za prevlast u grupnoj hijerarhiji.⁶ Dječacima skupina pruža osjećaj pripadnosti unutar koje postoji autoritet. Djevojčice u skupini u tjeskobnim situacijama postaju mirne i povučene, dok dječaci reagiraju bučno i dominiraju prostorom.

Iako se govori kako su djevojčice govorno naprednije od dječaka, te razlike među spolovima koje su u počecima izražajnije, brzo se gube u kasnijem razvoju.

⁴ file:///C:/Users/magda/Desktop/58_DVO_7_Ne_smijes_plakati_ti_si_djecak.pdf

⁵ file:///C:/Users/magda/Desktop/58_DVO_7_Ne_smijes_plakati_ti_si_djecak.pdf

⁶ file:///C:/Users/magda/Desktop/58_DVO_7_Ne_smijes_plakati_ti_si_djecak.pdf

4. KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE ODGOJITELJA

Predškolsku ustanovu trebamo tumačiti kao društveno-kulturni kontekst u kojem se događaju promjene u razvoju djeteta. Pozitivno može utjecati na razvoj komunikacijskih vještina ako su zadovoljeni neki od osnovnih uvjeta među kojima se ističu: adekvatni program učenja jezika, odgovarajuća i neophodna komunikacija između odgojitelja i djeteta, te djece između djece, raznovrsnost situacija koje su pretpostavke za uporabu različitih oblika govora i pisma, te pružanje svakom djetetu, potrebnih uvjeta da prema vlastitim mogućnostima ovlada jezikom kao sredstvom komunikacije i sredstvom mišljenja (Babić, 1989).

Odgojitelj treba pratiti i ispunjavati potrebe djece, njihove želje i interese, poticati djecu na kreativnost, samostalnost i interakciju. Odgojitelji s djecom komuniciraju na različite načine s toga je važno da su njihove komunikacijske vještine kvalitetno razvijene. Moraju biti usmjereni na djecu, pratiti i zapažati njihove potrebe, slušati djecu te raditi na svim područjima njihova razvoja. Odgojitelji svoju cjelokupnu pedagošku djelatnost ostvaraju putem govorne aktivnosti (Babić, 1989). od odgojitelja se očekuje da bude uzoran i poticajan model uz pomoću kojeg će djeca kvalitetno razvijati komunikacijske vještine.

Kompetencije odgojitelja povezane su s kompetencijama učitelja. Najvažnije kompetencije učitelja, pa tako i odgojitelja, jesu otvorenost za verbalnu i neverbalnu komunikaciju, posjedovanje kritičkog mišljenja, djelotvornost, vjerovanje da su njegovi učenici/djeca u stanju učiti te da ih on može poučiti, sposobnost poštivanja i razumijevanje te drugo (Diković, 2013). Kompetentan odgojitelj je onaj koji doživljava svoje znanje, vještine i osobne karakteristike integrirane tako da mu one pružaju osjećaj moći, sposobnosti i znanja u radu s djecom (Žižek, 1997). Kako kompetencije učitelja utječu na njegove učenike, razumljivo je da će kompetencije odgojitelja utjecati na djecu u skupini. Odgojitelj mora poricati suradnju, prilagođavati se i individualnim potrebama jer njegove kompetencije utječu na razvoj djeteta. Da bi ostvario suradnju i dobru komunikaciju s djecom, odgojitelj mora koristiti jezik koji je razumljiv djeci.

Osim komunikacije s djecom, odgojitelji svakodnevno komuniciraju s roditeljima, ali i stručnim tim odgojno obrazovne ustanove. U razgovoru s roditeljima prenosi

informacije o djetetu i onome što se događalo. Osim toga, u kutiću za roditelje prenosi pisane poruke što je također način na koji pokazuje svoje komunikacijske vještine. Kako bi se postigla bolja komunikacija i suradnja s roditeljima često se odvijaju razne aktivnosti u koje se uključuje i roditelje. Važno je da u komunikaciji odgojitelji uspostavljaju kontakt očima, vode brigu o svome izgledu i odijevanju. Uloga odgojitelja je da oblikuje odgojno-obrazovnu sredinu, bogatstvom materijala i sredstva omogućiti raznovrsne načine stjecanja iskustava. Zadaća mu je da svakodnevno stvara različite situacije komunikacije u kojima će djeca moći isprobavati i usavršavati komunikacijske vještine, te da uključuju djecu u stvaranje i korištenje situacija koje omogućuju rješavanje pitanja aktivnog usvajanja različitih oblika i funkcija komunikacije te da u stvaranju i korištenju komunikacijskih situacija uvažava djecu i njegovo jezično iskustvo (Babić, 1989).

Komunikacijske vještine odgojitelja trebaju biti zadovoljavajuće razvijene prije naporednog rada u odgojno-obrazovnom procesu. Tijekom akademskog obrazovanja stječu se određene kompetencije koje kasnije služe u radu. Komunikacijske vještine jedne su od važnijih u radu odgojitelja. Ukoliko se odgojitelj ne osjeća dovoljno kompetentno postoje razni oblici edukacija, radionica i stručnih usavršavanja koji mu u tome mogu pomoći.

5. EMPIRIJSKI DIO RADA

5.1. CILJ ISTRAŽIVANJA

Ciljevi istraživanja bili su usporediti komunikacijske vještine djece rane i predškolske dobi, procijeniti kompetencije odgojitelja vezane uz komunikacijske vještine, procijeniti važnost verbalne i neverbalne komunikacije djece, utvrditi postoje li razlike u komunikaciji između dječaka i djevojčica.

Ovim istraživanjem nastoji se dobiti uvid u razlike komunikacijskih vještina djece na koje je potrebno obratiti pozornost u praksi, te nudi rješenja za nezadovoljstva vezana uz komunikacijske vještine odgojitelja i nepravilnosti usvajanja komunikacijskih vještina kod djece.

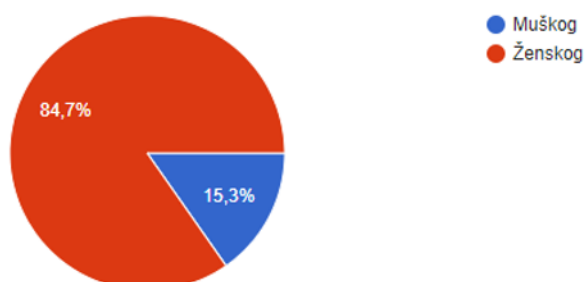
5.2. METODE ISTRAŽIVANJA

Za potrebe istraživanja konstruiran je anketni upitnik namijenjen odgojiteljima. Upitnik je podijeljen u dva dijela. Prvi dio odnosi se na iskustvo odgojitelja, procjenu njihovih kompetencija, te važnost verbalne i neverbalne komunikacije u radu s djecom. U drugom dijelu procjenjuju se komunikacijske kompetencije djece, razvoj istih, razlike u komunikaciji te se nude moguća rješenja u slučaju teškoća u razvoju komunikacijskih kompetencija. Upitnik se sastoji od 23 pitanja od kojih su tri pitanja o rodu, stručnoj spremi i godinama života. Četiri pitanja vezana su uz komunikacijske kompetencije odgojitelja. Ostala se pitanja odnose na komunikacijske kompetencije djece. Sedam je pitanja otvorenog tipa gdje su odgojitelji mogli napisati svoje mišljenje i savjete vezane uz temu. U ostalim pitanjima bili su ponuđeni odgovori koje su odgojitelji sami procjenjivali. Istraživanje rada bio je provedeno on-line anketom koja je bila postavljena na on-line stranice namijenjene isključivo odgojiteljima djece rane i predškolske dobi na području Republike Hrvatske. Istraživanje se provodilo od 31. svibnja do 14. lipnja 2021. godine pod nazivom *Usporedba komunikacijskih vještina djece rane i predškolske dobi*.

U ispitivanju je sudjelovalo 72 odgojitelja na području Republike Hrvatske. Postotak odgojiteljica 84,7%, odnosno 61 odgojiteljica, dok je postotak odgojitelja bio 15,3%, točnije 11 odgojitelja.

Kojeg ste roda?

72 odgovora

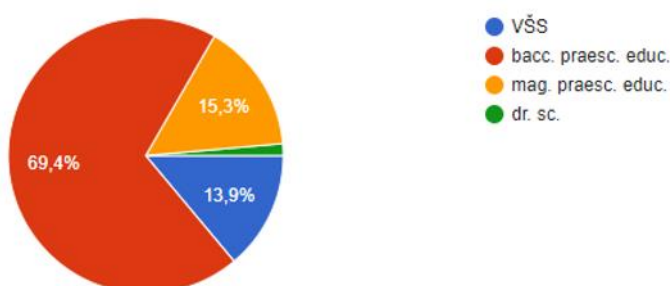


Grafički prikaz 1. Udio muškaraca i žena

Podaci prikupljeni o obrazovanju ukazuju da je najveći broj odgojitelja bio je sa zvanje prvostupnika/prvostupnice 69,4% (N=50), zvanje magistra/magistrice imalo je 15,3% (N=11), višu stručnu spremu 13,9% (N=10) te samo 1,4% (N=1) doktorat.

Vaša stručna sprema?

72 odgovora



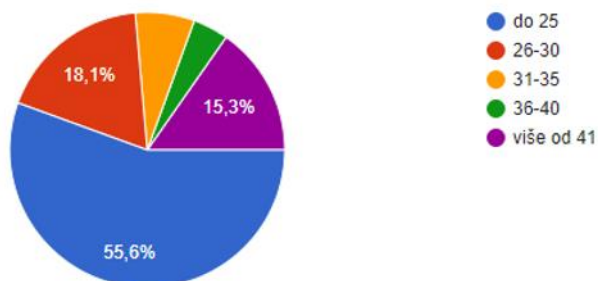
Grafički prikaz 2. Obrazovanje odgojitelja

Kada je riječ o životnoj dobi ispitanika obuhvaćenih ovim istraživanjem najviše je onih u dobi do 25 godina, njih 55,6% (N=40). odgojitelja u dobi od 26 do 30 godina bilo je 18,1% (N=13), dok je onih od 31 do 35 godina 6,9% (N=5). Nadalje, 4,2%

(N=3) odgojitelja pripada dobnoj skupini od 36 do 40 godina života, a onih sa više od 41 godine sudjelovalo je 15,3% (N=11).

Koliko godina imate?

72 odgovora

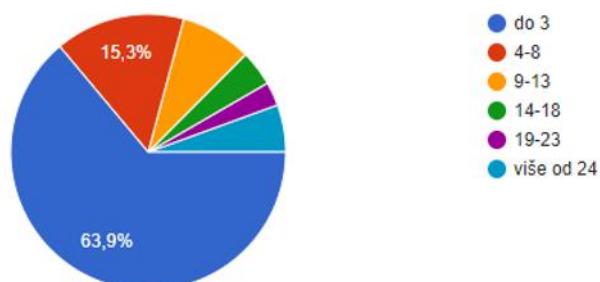


Grafički prikaz 3. Dob ispitanika

Najveći broj ispitanika navodi kako ima do 3 godine radnog iskustva u radu s djecom, odnosno njih 63,9% (N=46), zatim slijede oni s iskustvom od 4 do 8 godina, njih 15,3% (N=11). Odgojitelja sa 9 do 13 godina radnog iskustva s djecom je 8,3% (N=6), slijede oni s iskustvom od 14 do 18 godina i njih je 4,2% (N=3), te odgojitelji sa 19 do 23 godine iskustva rada s djecom bilo je 2,8% (N=2), a onih koji imaju najviše radnog staža, dakle više od 24 godine 5,6% (N=4).

Koliko godina radnog iskustva imate u radu s djecom?

72 odgovora



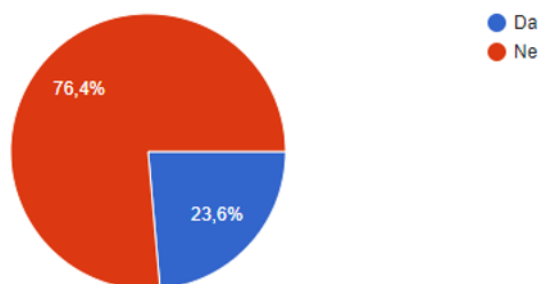
Grafički prikaz 4. Radno iskustvo ispitanika

5.3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Uvidom u *Grafički prikaz 5*, vidljivo je kako većina odgojitelja, njih 76,4% (N=55) smatra kako tijekom svog obrazovanja nisu stekli dovoljno znanja o komunikacijskim kompetencijama. Njih 23,6% (N=17) smatra kako je steklo dovoljno znanja o komunikacijskim kompetencijama.

Smatrate li da ste tijekom akademskog obrazovanja stekli dovoljno znanja o komunikacijskim kompetencijama?

72 odgovora

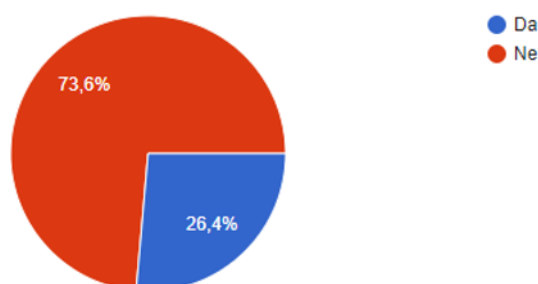


Grafički prikaz 5. Kompetencije stečene akademskim obrazovanjem

Sudjelovanje na edukacijama vezani uz komunikacijske kompetencije također je za većinu nepoznanica. 73,6% (N=53) odgojitelja izjasnilo se kako nije nikada sudjelovalo na edukacijama vezanim uz komunikacijske vještine, dok je 26,4% (N=19) bilo u mogućnosti sudjelovati na istima.

Jeste li imali priliku sudjelovati na edukacijama vezanim uz komunikacijske vještine?

72 odgovora



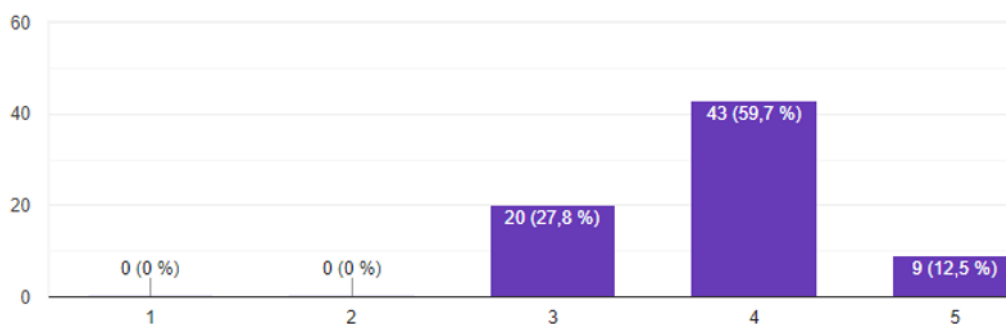
Grafički prikaz 6. Sudjelovanje na edukacijama

Sljedeće pitanje odnosilo se na procjenu kompetentnosti odgojitelja vezanu uz njihove komunikacijske vještine. Njih 59,7% (N=43) procijenilo je svoju

kompetentnost vezanu uz ovladavanje komunikacijskih vještina s 4 „kompetentan sam“, dok je njih 27,8% (N=20) procijenilo kompetentnost sa 3 „niti sam kompetentan, niti nisam kompetentan“. 12,5% (N=9) smatra se „veoma kompetentnim“.

Kako procjenjujete svoju kompetentnost vezanu uz komunikacijske vještine?

72 odgovora



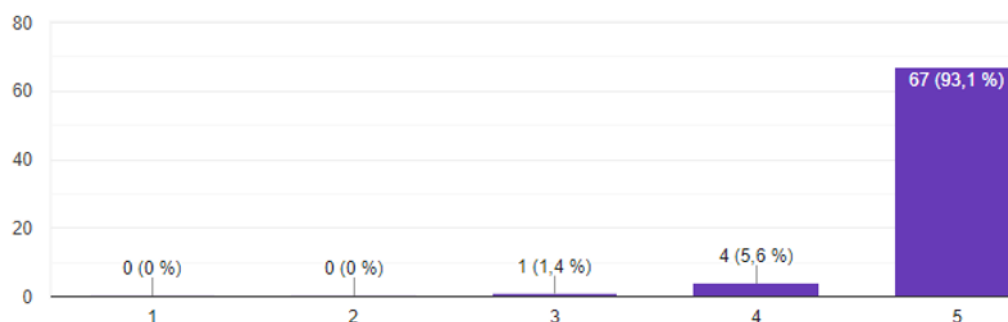
Grafički prikaz 7. Kompetentnost odgojitelja

Na pitanje otvorenoga tipa koje glasi „*Prema Vašem mišljenju, što je potrebno kako bi se komunikacijske kompetencije uspješnije razvijale?*“ najčešći odgovori bili su „edukacije“, „seminari“, „radionice“, „praksa“, „stručna usavršavanja“. Neki od zanimljivih odgovora također su bili i „veći izbor kolegija o komunikacijskim vještina“, „otvorenost ka učenju iskrena zainteresiranost za sadržaj kojeg čujemo, aktivno slušanje sugovornika i odbacivanje predrasuda“, „rad na sebi“, „dobri primjeri konstruktivnih razgovor“, „čitanje literature, situacijski trening vještina“.

Kod procjene važnosti verbalne komunikacije u radu s djecom gotovo svi, njih 93,1% (N=67) procijenilo je to kao „veoma je važno“. Vrlo mali broj ispitanika 5,6% (N=4) dalo je svoju procjenu kao „važno je“, a samo 1,4% (N=1) izjasnilo se kako važnost verbalne komunikacije u radu s djecom „niti je važno, niti nije važno“.

Procijenite važnost verbalne komunikacije u radu s djecom.

72 odgovora



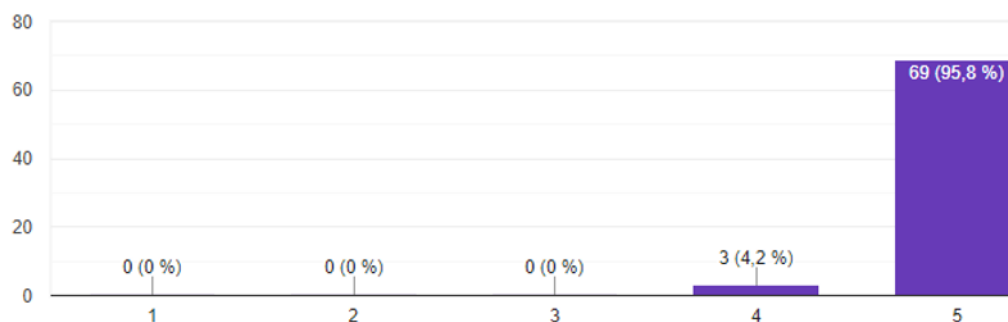
Grafički prikaz 8. Važnost verbalne komunikacije

Za procjenu važnosti neverbalne komunikacije u radu s djecom gotovo su slični postotci. „Veoma je važno“ procijenilo je 95,8% (N=69), a tek 4,2% (N=3) kao svoj odgovor navelo je „važna je“.

Možemo zaključiti kako ispitanici već važnost pridaju neverbalnoj komunikaciji.

Procijenite važnost neverbalne komunikacije u radu s djecom.

72 odgovora



Grafički prikaz 9. Važnost neverbalne komunikacije

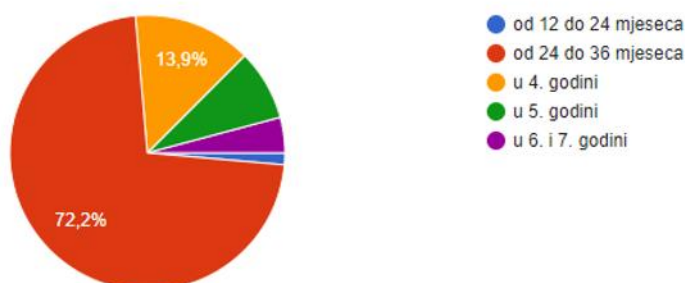
Sljedeće pitanje koje je bilo otvorenoga tipa „Na koji se način razvijaju komunikacijske kompetencije kod djece?“ odgojitelji su kao najčešće odgovore stavljali „kroz igru“, „slušanje“, „čitanjem slikovnica“, „učeći po modelu“, „razgovorom“. Zanimljivi odgovori također su bili „poticanjem djece na slobodno izražavanje mišljenja, poticanjem simboličke igre, kao i timskih igri u kojima je

potrebna komunikacija“, „opažanjem govora osoba iz okoline, direktno učenje djece“, „primjerom -svojim odnosom prema djetetu i drugim odraslima“.

Iz *Grafičkog prikaza 10.* vidljivo je kako velika većina odgojitelja 72,2% (N=52) primjećuje najveći pomak u razvoju komunikacijskih vještina djece u dobi od 24 do 36 mjeseci. Zatim slijedi 13,9% (N=10) koji primjećuju to u dobi od 4. godine. Najveći pomak u 5. godini primjećuje njih 8,3% (N=6), a tek 4,2% (N=3) pomak primjećuje u 6. i 7. godini. Samo 1,4% (N=1) navodi kako pomak u razvoju komunikacijskih vještina vidi u dobi djece od 12 do 14 mjeseca.

U kojoj dobi ste primijetili najveći pomak u razvoju komunikacijskih vještina djece?

72 odgovora



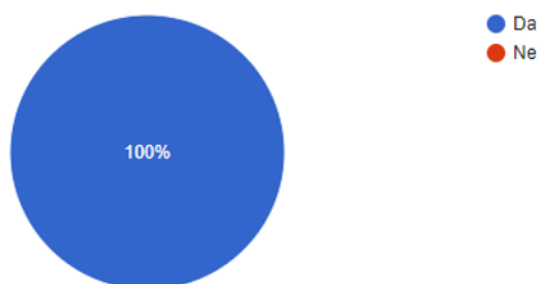
Grafički prikaz 10. Razvoj komunikacijskih vještina djece prema dobi

Na pitanje „*Koje su to komunikacijske kompetencije?*“ gotovo svi su naveli „slušanje“ ili „aktivno slušanje“, zatim „slaganje rečenice po strukturi, imenovanje, slaganje dužih rečenica sa smislom, izražavanje želje, potrebe, osjećaja“, „verbalno izražavanje“, „djeca u dobi od 24. mj do 36. mj usvajaju jezične strukture, rječnik se širi svakim danom sve više, povezuju situacije i verbalizacija tako postaje sve bolja“, te „jasno govorenje“.

Iz *Grafičkog prikaza 11*, jasno je kako djeca komunikacijske vještine usvajaju u svojoj odgojnoj skupini. 100% (N=72) ispitanika jasno je izrazilo svoje mišljenje.

Smatrate li da djeca razvijaju komunikacijske vještine u svojoj odgojnoj skupini?

72 odgovora

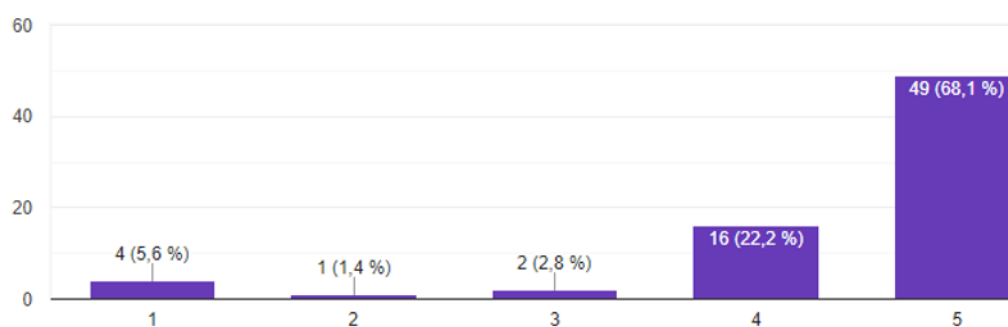


Grafički prikaz 11. Razvoj komunikacijskih vještina u odgojnoj skupini

Načini na koje djeca usvajaju komunikacijske vještine procijenjeni su na sljedeći način. U prvom prikazu odgojitelji su procjenjivali koliko djeca u skupini usvajaju komunikacijske vještine uz govornog model (odgojitelja). 68,1% (N=49) odgojitelja navelo je „u potpunosti se slažem“, 22,2% (N=16) izjasnilo se sa „slažem se“, njih 2,8% (N=2) kao svoj odgovor navelo je „niti se slažem niti se ne slažem“. Samo 1,4% (N=1) navelo kako se „ne slaže“ da djeca u odgojnoj skupini usvajaju komunikacijske vještine uz govorni model (odgojitelja), a 5,6% (N=4) kaže „u potpunosti se ne slažem“.

Djeca u odgojnoj skupini razvijaju komunikacijske vještine uz govorni model (odgojitelje)?

72 odgovora

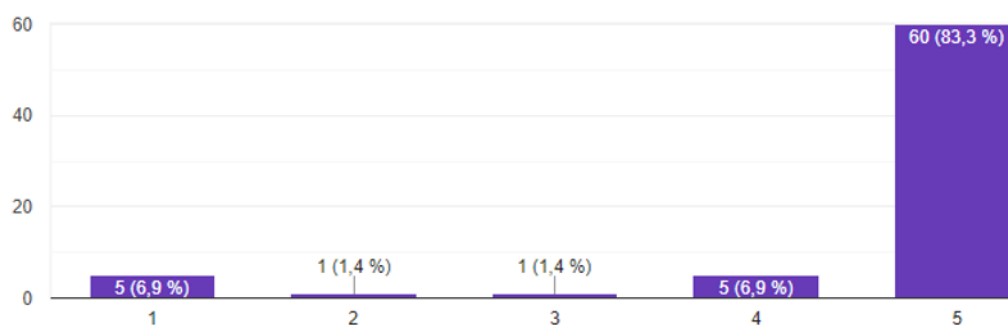


Grafički prikaz 12. Govorni model za razvoj komunikacijskih vještina

Usvajanje komunikacijskih vještina u odgojnoj skupini kroz igru dalo je nešto drugačije rezultate. Čak 83,3% (N=60) kazalo je „u potpunosti se slažem“ usvajanju komunikacijskih vještina u odgojnoj skupini kroz igru. 6,9% (N=5) bilo je onih koji se „slažu“, ali i onih koji se „u potpunosti ne slažu“ sa usvajanjem komunikacijskih vještina kroz igru. Samo 1,4% (N=1) bilo je onih koji su naveli kao svoj odgovor „niti se slažem niti se ne slažem“ i „ne slažem se“.

Djeca u odgojnoj skupini razvijaju komunikacijske vještine kroz igru?

72 odgovora

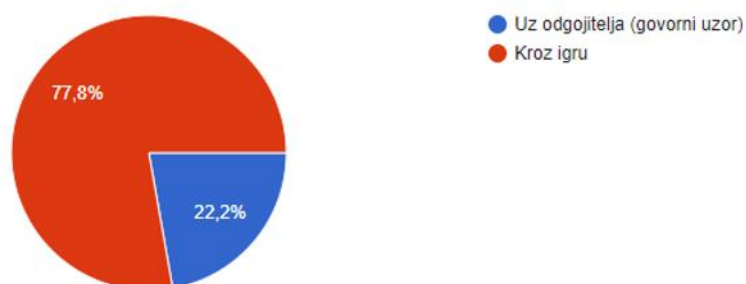


Grafički prikaz 13. Igra za razvoj komunikacijskih vještina

Grafički prikaz 14. potvrđuje gore navedene rezultate, te je tako 77,8% (N=56) odgojitelja kazalo kako djeca uspješnije savladavaju komunikacijske vještine kroz igru. Da djeca uspješnije savladavaju komunikacijske vještine uz odgojitelja kao govorni uzor smatra 22,2% (N=16) ispitanika.

Na koji način smatrate kako djeca USPJEŠNIJE savladavaju komunikacijske vještine?

72 odgovora



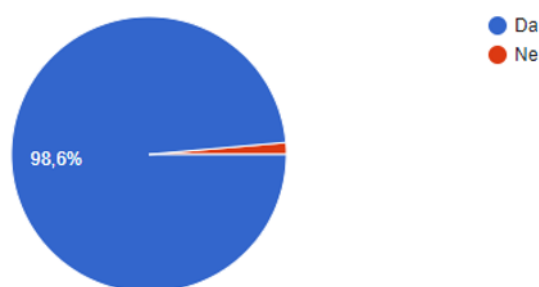
Grafički prikaz 14. Uspješniji način savladavanja komunikacijskih vještina

Svoj su odgovor dalje trebali kratko obrazložiti. Najviše zabilježenih odgovora glasilo je „kroz igru je jednostavnije jer uče, na prirodan i spontan način usvajaju vještine“, „igra je djeci najprirodniji način za učenje i usvajanje novih vještina“, „kroz igru nisu svjesni da uče nego spontano s vršnjacima usvajaju ili korigiraju (nove) vještine“, „igra je u prirodi djeteta pa se tako lakše usvajaju vještine“, „djeca igrom stječu razna iskustva i doživljavaju situacije te se upravo na takav način njihova komunikacija razvija i širi spektar znanja“.

Sljedeći, *Grafički prikaz 15.* također jasno pokazuje kako gotovo svi ispitanici smatraju da uspoređujući komunikacijske vještine djece rane i djece predškolske dobi možemo vidjeti razlike. 98,6% (N=71) smatra kako ima razlike u komunikacijskim vještinama djece rane i predškolske dobi, a samo 1,4% (N=1) te razlike nije uočilo. Ovim pitanjem uspjeli smo ostvariti cilj samog istraživanja.

Ima li razlike u komunikacijskim vještinama između djece rane i predškolske dobi?

72 odgovora



Grafički prikaz 15. Razlika komunikacijskih vještina djece rane i djece predškolske dobi

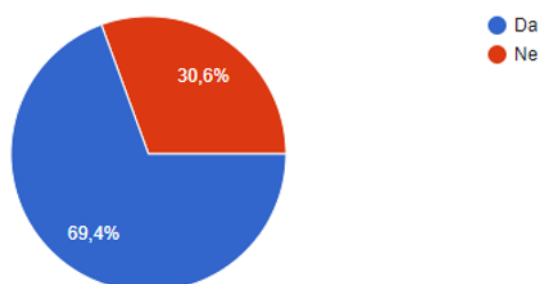
U čemu je najveća razlika najčešće su odgovarali „djeca rane dobi komuniciraju neverbalno, dok djeca predškolske dobi komuniciraju verbalno“, „predškolska djeca verbalno uspješno komuniciraju“, „u razini savladavanja govora“, „bogatiji rječnik“. Neki od zanimljivih odgovora bili su „djeca predškolske dobi već imaju temelje govornih sposobnosti razvijeno do te mjere da ih nadalje samo nadograđuju“, „u opsegu vokabulara. Nekada djeca iste dobi imaju veći ili manji opseg vokabulara pa tako neka djeca npr. detaljno opisuju situaciju koju su doživjeli, a druga skromno u par riječi“, „djeca rane dobi slabije su ovladala

vještinu verbalnog komuniciranja, dok djeca predškolske dobi uspješno verbalno komuniciraju i imaju bogato razvijen rječnik“, „djeca predškolske dobi više pitanja postavljaju, slažu proširenije rečenice u odnosu na mlađu djecu“, „djeca ranije dobi više komuniciraju neverbalno, dok starija više verbalno. Kod djece predškolske dobi vokabular je veći jer bolje percipiraju svijet i sebe. Djeca rane predškolske dobi nemaju toliko razvijen vokabular i teže savladavaju govor“, „djeca rane dobi slabije se verbalno izražavaju jer nemaju dovoljno razvijen rječnik, dok se predškolska djeca uspješno služe govorom i jasno izražavaju svoje misli, osjećaje i potrebe“.

Postoje li razlike u razvoju komunikacijskih vještina kod djevojčica i dječaka većina je iskazala pozitivno mišljenje. 69,4% (N=50) ispitanika smatra kako postoje razlike u razvoju, dok 30,6% (N=22) smatra kako razlika u razvoju komunikacijskih vještina kod djevojčica i dječaka ne postoji.

Ima li razlike u razvoju komunikacijskih vještina kod djevojčica i dječaka?

72 odgovora



Grafički prikaz 16. Razlika komunikacijskih vještina kod dječaka i djevojčica

Najčešće razlike koje su odgojitelji istaknuli u pitanju otvorenoga tipa su „djevojčice više vole razgovarati“, „djevojčice su uspješnije u komunikaciji, uglavnom se više izražavaju verbalno od dječaka“, „dječaci kasnije progovore i više su nerazgovijetni, a djevojčice imaju veći rječnik“, „djevojčice više iskomuniciraju igru te su njihove igre ponekad isključivo temeljene na razgovoru,“, „dječaci kasnije progovore“, „djevojčice su sklonije igrama uloga, lakše uspostavljaju interakciju i brže time usvajaju komunikacijske vještine“, „otvorenije i pričljivije“, „djevojčice ranije počinju koristiti složene rečenice (od

više riječi u odnosu na dječake) te im je općenito bogatiji rječnik“. Oni koji su se izjasnili kako nema razlike u razvoju komunikacijskih vještina između djevojčica i dječaka kao najčešći odgovor dali su „razvoj vještina ovisi o karakteristikama djeteta, a na spolu“.

Posljednje pitanje anketnog upitnika odnosilo se na moguća rješenja ukoliko dolazi do odstupanja u razvoju komunikacijskih vještina. Na pitanje „Što radite ukoliko dijete ne usvoji komunikacijske vještine jednako kao ostatak skupine?“ odgovori su bili „pristupam djetetu na adekvatan način nakon detekcije problema, izrađujem poticaje posebno za njega/nju“, „pokušavam više uključiti dijete u komunikacijske igre i imati izravniju komunikaciju s njim“, „intenzivnije se radi na komunikaciji s tim djetetom i potiče ga se na verbaliziranje svojim emocija, aktivnosti, imenovanja predmeta“, „istražujem na koji način dijete najbolje savladava ovu vještinu i radi se dodatno na tome“, „ukoliko dijete kaže riječ krivo (npr.tratkor) ponovim njegovu rečenicu tako da riječ izgovorim točno“, „veću pažnju usmjerim na određeno dijete kako bih utvrdila u kojim područjima komunikacije dijete treba dodatnu podršku“, „individualan rad, osnaživanje samopouzdanja, a ako se primijeti poteškoća u govoru i izgovoru sugerirati roditeljima odlazak logopedu“, „potičem komunikaciju raznim zadacima na individualnoj razini“, „individualnim pristupom kroz igre i vježbe nastojim riješiti nedostatak, ukoliko je potrebno savjetujem odlazak kod logopeda“, „ukoliko je potrebno preporučimo odlazak kod logopeda ili drugih stručnjaka, inače nastojimo kroz igru i aktivnosti na individualnoj razini riješiti moguće nepravilnosti, prvenstveno se trudimo posvetiti dovoljno vremena kako bi to korigirali (raznim metodama- zadatci, igra, slušanje, govor)“, „ukoliko je problem nešto kompleksniji, uputimo roditelje na problem i tražimo stručniju pomoć, kao što su logopedi i sl.“.

Iz navedenog dolazimo do zaključka kako odgojitelji najčešće moguće nepravilnosti rješavaju na individualnoj razini, a tek kada je problem složeniji savjetuju stručnu pomoć.

6. ZAKLJUČAK

Komunikacija predstavlja temelj razvoja jer je urođena potreba svakog živog bića za interakcijom i komunikacijom. Već pri rođenju dijete promatra okruženje i upija ono što vidi i čuje. Na početku uz pomoć roditelja, a kasnije odgojitelja, vršnjaka i okoline djeca usvajaju vještine komunikacije. Djeca s vremenom usvajaju komunikacijske vještine koje će im pomoći da razumiju svijet. Važno je poticati razvoj komunikacijskih vještina jer će im one biti jedna od važnijih karika za život i siguran put prema uspjehu.

U teorijskom dijelu rada uspoređujući literaturu istaknula sam važnost komunikacijskih vještina te poznavanje specifičnih razlika u komunikaciji djece različite dobi. Prema navedenom mogu zaključiti kako u komunikaciji djece rane i djece predškolske dobi postoje razlike. Djeca rane dobi pretežno komuniciraju neverbalno te na taj način iskazuju misli, osjećaje i potrebe. Razumijevanjem karakteristika lakše ćemo pripremati poticaje kojima ćemo na adekvatan način razvijati njihovo umijeće verbalnih komunikacijskih vještina. Također, iz teorije je jasno kako je komunikacija s djecom predškolske dobi ipak nešto lakša. Djeca predškolske dobi uspješno su ovladala verbalnim vještinama komuniciranja. Služeći se literaturom istražila sam kako djeca predškolske dobi iako govore jedno, neverbalnim znakovima kazuju drugo jer su svoju komunikaciju naučili prilagođavati situaciji.

Iz empirijskog dijela rada zaključila sam kako se teorija i praksa preklapaju što se ove teme tiče. Cilj rada bio je usporediti komunikacijske vještine djece rane i djece predškolske dobi te dobiti uvid u razlike između istih. Zaključak koji mogu izvesti iz dobivenih rezultata također prikazuje kako razlike između komunikacije djece rane i predškolske dobi postoje, 98,6% (N=71) ispitanika to je i potvrdilo. Istraživanje je pokazalo kako su najveće razlike u verbalnoj komunikaciji, odnosno djeca rane dobi slabije ovladavaju verbalnim komunikacijskih vještinama za razliku od djece predškolske dobi. Ovime je doista potvrđeno kako se teorijski dio rada i empirijskih dio poklapaju.

Iako kažemo kako djeca uče po modelu, uz odrasle istraživanje je pokazalo kako se većina odgojitelja ipak ne slaže s time. Njih čak 77,8% (N=56) izjasnilo se kako

je igra način na koji djeca uspješnije savladavaju komunikacijske vještine. Igra i jest najprirodniji način na koji djeca uspostavljaju interakciju i razvijaju komunikacijske vještine. Ono što još mogu zaključiti iz ovog istraživanja jest kako odgojitelji imaju razvijenu svijest o važnosti komunikacije i razvoju vještina kako za djecu tako i za sebe same. Nedostatak edukacije na polju komunikacijskih vještina za kojih se izjasnilo njih 73,6% (N=53) moguća je poveznica s rezultatom vezanim uz procjenu vlastitog umijeća korištenja komunikacijskih vještina. Naime, gotovo polovica ispitanika 59,7% (N=43) procijenilo je svoju kompetentnost sa „kompetentan sam“, dok je tek 12,5% (N=9) procijenilo svoju kompetentnost sa „veoma sam kompetentan“. Mogu zaključiti kako postoji potreba za edukacijama i stručnim usavršavanjima na polju komunikacije. Potreba treba prijeći u mogućnost koja će se ostvariti jer ćemo time dobiti kompetentnije odgojitelji koji će još uspješnije raditi na razvoju djece i njihovih komunikacijskih kompetencija. Edukacije, radionice i stručna usavršavanja mogu potencijalno poboljšati kompetencije odgojitelja za razvoj komunikacijskih vještina. Jedna od ključnih komponenti može biti i suradnja sa stručnim timom vrtića gdje vijećima i sastancima možemo biti „kritički prijatelji“ i poboljšati svoje vještine učeći kroz iskustava sebe i drugih.

Uspješnim razvojem komunikacijskih vještina stvorena nam je mogućnost za ostvarivanje uspjeha. Djeci treba dati priliku za razvoj. Potrebno ih je poticati, stvarati situacije za razvoj komunikacijskih vještina jer će se tako jednoga dana služiti komunikacijom bez prepreka. Djeci treba omogućiti slobodno vrijeme provedeno i igri kako bi istraživali i napredovali u interakciji s vršnjacima. Različitim aktivnosti koje su prilagođene djeci i njihovim razvojnim karakteristikama možemo svakodnevno doprinostiti razvoju komunikacijskih vještina. Kroz razgovor, pričanje priča i slikovnica, opisivanje događaja, slušanje glazbe ili likovnim izražavanjem nastojimo poticati djecu na razvoj vještina. Razlike u komunikaciji koje postoje između djece rane i djece predškolske dobi mogu samo biti prednost kojom se mogu služiti. Djeca rane dobi na prirodni i jednostavniji način stjecat će komunikacijske vještine od svojih vršnjaka, dok djeci predškolske dobi poučavanje djece rane dobi može biti dobar oslonac i vjetar u leđa.

LITERATURA

1. Aktivno slušanje. Dostupno na: <https://www.dv-panda.hr/aktivno-slusanje/> (13.4.2021.)
2. Andrešić, D. i sur. 2009. *Najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi*. Zagreb: Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport.
3. Babić, N. (1989). *Govor odgajatelja i dječja aktivnost*. Zagreb: Školske novine.
4. Bakić-Tomić, Lj. (2012). *Predavanje-Obrazovna komunikologija 1 i 2*, Zagreb.
5. Bašić, J., Hudina, B., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (1994). *Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima – priručnik*. Zagreb: Alinea.
6. Bašić, J., Hudina, B., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (2005). *Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima – teorijski pristup*. Zagreb: Alinea.
7. Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Bilić, V. (2011) *Susret učitelja likovne kulture sa zlostavljanom djecom*. Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje. 13 (4), 87-121. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/78071> (13.4.2021.)
9. Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija*. Zagreb: Školske novine.
10. Brajša, P., Vučetić, M. (1990). *Osnovni elementi interpersonalne komunikologije*. Varaždin: Fakultet organizacije i informatike Varaždin.
11. Bratanić, M. (1993). *Mikropedagogija. Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja. Priručnik za studente i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Brdar, I. (2006). *Psihologija komuniciranja*. Dostupno na: <https://www.scribd.com/document/50600869/Psihologija-komuniciranja> (12.3.2021.)
13. Diković, M. (2013). *Značaj razrednoga ozračja u građanskom odgoju i obrazovanju*. Pedagogijska istraživanja. 10 (2), 327-339. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/129610> (22.5.2021.)
14. Duran, M. (2001). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
15. Fox, R. (2006). *Poslovna komunikacija*. 2. izd. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
16. Katarinčić, I., Velički, V. (2011). *Stihovi u pokretu*. Zagreb: Alfa.

17. Knapp, M., Hall, J. (2010). *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
18. Kopas Vukašinović, E. (2009). *Nonverbal signals used by preschool child*. *Odgojne znanosti*. 11 (1), 223-232. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/40024> (13.4.2021.)
19. Ljubešić, M., Capanec, M., Ivšac Pavliša, J., Šimleša S. (2009). *Predjezična i rana jezična komunikacija: Obilježja prijelaznog stadija u djece s Perinatalnim oštećenjem mozga*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 45 (1), 15-29. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/45632> (13.4.2021.)
20. Ljubešić, M., Capanec, M. (2012). *Rana komunikacija: u čemu je tajna?* *Logopedija*. 3 (1), 35-45. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/182898> (13.4.2021.)
21. Massaro, D. W. (2012). *Multimodal Learning*. *Encyclopedia of the Sciences of Learning*. New York: Springer
22. Miljak, A. (1987). *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*. Zagreb: Školske novine.
23. Miljković, D., Rijavec, M. (1997). *Razgovori sa zrcalom: psihologija samopouzdanja*. Zagreb: IEP.
24. Moomaw, S., Hieronymus B. (2008). *Igre čitanja i pisanja* (1.izdanje). Buševac: Ostvarenje d.o.o.
25. Neverbalna komunikacija. Dostupno na: <http://www.nakladaslap.com/public/docs/knjige/neverbalna%201.pdf> (11.3.2021.)
26. Omerović, M. i sur. (2009). *Predškolska pedagogija*. Tuzla: OFFSET.
27. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Biblioteka Scientiae et artes, Zagreb: Alfa.
28. Pease, A.; Pease, B. (2008). *Velika škola govora tijela*. Zagreb: Mozaik knjiga.
29. Pehar, L. (2007). *Psihološke posljedice reforme osnovne škole*. Sarajevo: Službeni list BiH.
30. Petar, S (2004). *Osnove uspješne komunikacije*. Zagreb: Eko hoper.

31. Pletenac, K. (2013). *Komunikacija i rad u timu*. Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, 4 (1), 65-69. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/104883> (13.4.2021.)
32. Rijavec, M., Miljković, D., (2002). *Neverbalna komunikacija. Jezik koji svi govorimo*. Zagreb: IEP.
33. Rouse M., Rouse S. (2005). *Poslovne komunikacije*. Zagreb: Masmedia.
34. Selimović, H., Karić, E. (2011). *Učenje djece predškolske dobi*. Metodčki obzori 11 (6) , 145-160. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71223> (12.3.2021.)
35. Stančić, V. Ljubešić, M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
36. Šego, J. (2009). *Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju*. Govor, 26 (2), 119-149. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/165964> (13.4.2021.)
37. Šikić, N., Ivičević-Desnica, J. (1988). *Govorno/jezični razvoj i njegovi problemi*. Govor, 5 (1) (1988), 63-81. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/176801> (25.5.2021.)
38. Škarić, I. (1973). *Istraživanje nastanka govora u naše djece*. Završni izvještaj znanstvenog projekta Zavoda za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
39. Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost (multidimenzionalni pristup u odgoju, obrazovanju, dijagnostici i terapiji)*. Zagreb: Veble commerce.
40. Tatković, N., Diković, M., Tatković, S. (2016). *Pedagoško – psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
41. Valjak Čunko, A. (2017). *Predavanje-Uvod u komunikologiju*. Petrinja.
42. Važnost govora. Dostupno na: <https://vrtic-izvor.zagreb.hr/UserDocsImages/Bro%C5%A1ure%20i%20preporuke/vazno-st-govora.pdf> (13.4.2021.)
43. Vodopija, Š., (2007). *Umijeće slušanja*. Zadar: Naklada
44. Vodopija, Š., Vajs, A. (2010). *Vještina slušanja u komunikaciji i medijaciji : priručnik i savjetnik za uspješnu komunikaciju*. Zadar : Naklada.
45. Zrilić, S. (2010). *Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu*. Pedagogijska istraživanja, 7 (2), 231-240. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/118096> (11.3.2021.)
46. Žižek, A. (1997). *Elementi profesionalne kompetentnosti socijalnih pedagoga*. Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i

poremećaje u ponašanju, 5 (1-2), 1-10. Dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/94172> (22.5.2021.)

SLIKE:

47. Slika 1. *Komunikacija*

https://cdn.shrm.org/image/upload/c_crop%2Ch_1000%2Cw_1778%2Cx_391%2Cy_0/c_fit%2Cf_auto%2Cq_auto%2Cw_767/v1/Magazine/onleadership_art_forweb_zxv7ya?databoa=eyIxNng5Ijp7IngiOjM5MSwieSI6MCwieDIiOjIjNjksInkyIjoxMDAwLCJ3IjoxNzc4LCJoIjoxMDAwfX0%3D (17.6.2021)

48. Slika 2. *Komunikacija djece* <https://theeducationhub.org.nz/wp-content/uploads/2020/10/Where-to-start-when-assessing-childrens-communication-skills-in-ECE.jpg> (17.6.2021.)

PRILOZI

Prilog 1. Anketa *Usporedba komunikacijskih vještina djece rane i predškolske dobi*

Poštovani kolege, poštovane kolegice,

Molim Vas da izdvojite malo vremena i ispunite upitnik koji je potreban za izradu diplomskog rada na studiju Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Anketa je namijenjena isključivo odgojiteljima djece rane i predškolske dobi, a istraživanje je vezano uz razvoj komunikacijskih vještina djece.

Sudjelovanje u upitniku u potpunosti je anonimno i dobrovoljno, stoga Vas molim da iskreno odgovarate na sva pitanja. Dobiveni rezultati statistički će se obraditi i rezultati će se koristiti isključivo za diplomski rad.

Hvala Vam na izdvojenom vremenu!

Magdalena Gradinščak

Prvi dio istraživanja

1. Kojeg ste roda?

- Muškog
- Ženskog

2. Vaša stručna sprema?

- VŠS
- bacc. praesc. educ.
- mag. praesc. educ.
- dr. sc.

3. Koliko godina imate?

- do 25
- 26-30
- 31-35

- 36-40
- više od 41

4. Koliko godina radnog iskustva imate u radu s djecom?

- do 3
- 4-8
- 14-18
- 19-23
- više od 24

5. Smatrate li da ste tijekom akademskog obrazovanja stekli dovoljno znanja o komunikacijskim kompetencijama?

- da
- ne

6. Jeste li imali priliku sudjelovati na edukacijama vezanim uz komunikacijske vještine?

- da
- ne

7. Kako procjenjujete svoju kompetentnost vezanu uz komunikacijske vještine?

1 2 3 4 5

uopće nisam kompetentan/a

OOOOO

veoma sam kompetentan/a

8. Prema vašem mišljenju, što je potrebno kako bi se komunikacijske kompetencije uspješnije razvijale?

9. Procijenite važnost verbalne komunikacije u radu s djecom.

1 2 3 4 5

uopće nije važno

OOOOO

veoma je važno

10. Procijenite važnost neverbalne komunikacije u radu s djecom.

1 2 3 4 5

uopće nije važno

OOOOO

veoma je važno

Drugi dio istraživanja

11. Na koji se način razvijaju komunikacijske kompetencije kod djece?

12. U kojoj dobi ste primijetili najveći pomak u razvoju komunikacijskih vještina djece?

- od 12 do 24 mjeseca
- od 24 do 36 mjeseca
- u 4. godini
- u 5. godini
- u 6. i 7. godini

13. Koje su to komunikacijske kompetencije?

14. Smatrate li da djeca razvijaju komunikacijske vještine u svojoj odgojnoj skupini?

- da
- ne

15. Djeca u odgojnoj skupini razvijaju komunikacijske vještine uz govorni model (odgojitelje)?

1 2 3 4 5

u potpunosti se slažem

OOOOO

u potpunosti se ne slažem

16. Djeca u odgojnoj skupini razvijaju komunikacijske vještine kroz igru?

1 2 3 4 5

u potpunosti se slažem

OOOOO

u potpunosti se ne slažem

17. Na koji način smatrate kako djeca uspješnije savladavaju komunikacijske vještine?

- uz odgojitelja (govorni uzor)
- kroz igru

18. Kratko obrazložite prethodni odgovor.

19. Ima li razlike u komunikacijskim vještinama između djece rane i predškolske dobi?

- da
- ne

20. U čemu je najveća razlika razvoja komunikacijskih vještina između djece rane i djece predškolske dobi?

21. Ima li razlike u razvoju komunikacijskih vještina kod djevojčica i dječaka?

- da
- ne

22. Koje su najčešće razlike?

23. Što radite ukoliko dijete ne usvoji komunikacijske vještine jednako kao ostatak skupine?

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Gradišćak M.

(vlastoručni potpis studenta)